

JOHDATTELUN MERKITYS RIKOKSESTA EPÄILLYN KUULUSTELUSSA

Ville Muikku

3/2018

Tiivistelmä

Tekijä Ville Muikku	Tutkinto/kurssi ja opinnäytetyö/nimike Poliisi (AMK) / 2015-4	
Julkaisun nimi Johdattelun merkitys rikoksesta epäillyn kuulustelussa	Julkisuusaste Julkinen	
Ohjaajat ja opintoaine/opetustiimi Ossi Kaario Mikko Mäkinen	Opinnäytetyön muoto Tutkimuksellinen opinnäytetyö	
Tiivistelmä		
<p>Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan johdattelun merkitystä ”tavallisen” aikuisen rikoksesta epäillyn poliisikuulustelussa. Tutkimusmenetelmänä on käytetty laadullista tutkimusta ja sen myötä työtä varten on tehty tutkimushaastatteluja, teemahaastattelujen muodossa. Kirjallisuuskatsauksessa lähteinä on käytetty lainsäädäntöä, oikeuskirjallisuutta sekä aikaisempia aihepiiriä koskevia tutkimuksia.</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena on ollut selvittää, millaisia ilmenemismuotoja ja -tapoja johdattelulla on, millainen vaikutus ilmenneellä johdattelulla on esitutkinnan jälkeisessä rikosprosessissa sekä millä tavoin johdattelun käyttöä voidaan havaita, ehkäistä ja estää.</p> <p>Tutkimustuloksien perusteella voidaan todeta, että Suomessa poliisit käyttävät, ainakin tietyissä määrin, johdattelevia kuulustelumenetelmiä ja -tapoja, joilla on vaikutusta rikoksesta epäillyn kertomaan ja siitä kirjattuun esitutkintakertomukseen. Johdattelun vaikutukset voivat ulottua esitutkinnan ulkopuolelle syyttäjän syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn saakka. Ongelmalliset seikat liittyvät etenkin esitutkintakertomuksen kirjaamiseen, esitettyjen kysymysten johdattelevuuteen ja piiloon jääneeseen johdatteluun.</p> <p>Johdattelun havaitsemiseksi ja sen ehkäisemiseksi toimivin tapa on rikoksesta epäillyn kuulustelun ottaminen ääni- ja kuvatallenteelle. Menettely on esitutkintalain mukaan mahdollista, mutta käytännössä ”tavallisten” aikuisten rikoksesta epäiltyjen kuulustelujen tämänkaltainen tallentaminen ei ole yleisen käytännön mukaista ja näin ollen sitä tapahtuu harvoin. Tämä onkin yksi mahdollinen kehityskohde, jonka avulla epäillyn kuulustelussa käytettyyn johdatteluun voitaisiin puuttua tehokkaammin.</p>		
Sivumäärä 54 + 2 liitesivua	Tarkastuskuukausi ja vuosi 3/2018	Opinnäytetyökoodi (OPS) Amk2015ONT
Avainsanat Poliisi, esitutkinta, rikosprosessi, rikoksesta epäilty, kuulustelu, johdattelu		

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	3
2. TUTKIMUSASETELMA	4
2.1 Tutkimusmenetelmä	4
2.2 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset	6
2.3 Aiheen rajauksesta.....	7
3. POLIISIN SUORITTAMA ESITUTKINTA	8
3.1 Esitutkinnasta yleisesti	8
3.2 Rikoksesta epäillyn asema esitutkinnassa	10
3.3 Rikoksesta epäillyn kuulustelu	11
3.3.1 Vapaa kerronta.....	12
3.3.2 Kysymykset kuulustelussa.....	14
3.3.3 Rikoksesta epäillyn kuulustelussa antama tunnus- tusta	16
4. JOHDATTELU RIKOKSESTA EPÄILLYN KUULUSTELUSSA	18
4.1. Väärä tunnus- tusta	19
4.2. Johdattelevat kysymykset ja harhaanjohtava tieto	20
4.3. Muita epäillyn johdatteluun liittyviä seikkoja.....	23
5. RIKOKSESTA EPÄILLYN KUULUSTELUN VAIKUTUS RIKOSPROSESSISSA	24
5.2 Syyttäjän syyteharkinta	25
5.3 Tuomioistuinkäsittely	26
6. JOHDATTELUN HAVAITSEMINEN JA SEN KÄYTÖN ESTÄMINEN ..	28
6.1. Esitutkintaperiaatteet ja epäillyn oikeudet	29
6.2. Avustaja.....	29
6.3. Kuulustelutodistaja.....	30
6.4. Esitutkinnan toimittamisaika ja kuulusteltavan ”kuulustelukunto”	32
6.5. Kuulustelupöytäkirjan laatiminen ja kuulustelukertomuksen kirjaaminen	33
6.6. Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen	34
7. HAASTATTELUT	36
7.1. Haastateltavat	36

7.2. Aineiston analysointi.....	37
7.3. Haastatteluissa käytetyt teemat	38
7.3.1 Rikoksesta epäillyn poliisikuulustelu ja siinä käytetty johdattelu.....	38
7.3.2 Rikoksesta epäillyn esitutkintakertomuksen merkitys esitutkinnan jälkeen.....	43
7.3.3. Esimerkkitapaukset.....	45
7.3.4. Keinot johdattelun havaitsemiseksi ja ehkäisemiseksi	46
8. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	48
LÄHTEET	53

LIITE

1. JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee johdattelun merkitys rikoksesta epäillyn kuulustelussa. Pyrkimyksenä on tarkastella johdattelua yleisesti ilmiönä, sen käytön merkityksiä ja sitä, mitä keinoja johdattelun havaitsemiseksi ja sen estämiseksi on käytössä. Ajatus opinnäytetyön aiheesta tuli poliisiopintojeni työharjoitteluvaiheessa, kun havaitsin kuinka helposti johdatteluun voi tiedostamattakin syyllistyä. Johdattelun käyttö on kuitenkin usein myös tiedostettua toimintaa ja siihen liittyy erilaisia vaaratekijöitä, joita tarkastelen opinnäytetyössäni.

Opinnäytetyön tekohetkellä sain palautetta siitä, että aihe on ajankohtainen ja sitä pidetään tärkeänä. Poliisi kuulustelee rikoksesta epäiltyjä päivittäin ympäri Suomea. Poliisimiesten tulee tiedostaa mitä merkitystä erilaisilla kuulustelumenetelmillä, heidän omalla käyttäytymisellään ja kuulustelutyyllillään on johdattelun kannalta.

Varsinaisia poliisikuulusteluissa käytettyyn johdatteluun liittyviä tutkimuksia Suomessa on tehty vähän. Opinnäytetyön tekohetkellä keskeisin olemassa oleva aihepiiriä koskeva tutkimus on Helsingin yliopiston pro gradu- tutkielma ”Esitutkinnassa käytetty johdattelu”¹. Johdattelua ja sen merkitystä on sivuttu oikeuskirjallisuudessa, mutta muita yksinomaan johdattelua koskevia suomalaisia tutkimuksia ei ole tehty.

Usein kuulustelijan päämääränä kuulustelussa on saada rikoksesta epäilty tunnustamaan epäilty teko². Tunnustuksen saamiseksi kuulustelijan on kuitenkin käytettävä esitutkintalain hyväksymiä kuulustelumenetelmiä. Näin ollen johdattelevat kuulustetyylit ja -tavat ovat lähtökohtaisesti kiellettyjä.

Johdattelevat kysymykset sekä muilla tavoin johdattelevat kuulustelutavat voivat pahimmillaan johtaa epäillyn antamaan väärään tunnustukseen. Psykologian näkökulmasta väärällä tunnustuksella tarkoitetaan mitä tahansa yksityiskohtaista tunnustusta rikoksesta, jota tunnustaja ei ole tosiasiallisesti tehnyt³. Poliisin käyttämien kuulustelumenetelmien lisäksi johdatteluun ja sen vaikuttavuuteen vaikuttaa kuulusteltavan henkilöön liittyvät tekijät, kuten kuulusteltavan persoonallisuus, ikä ja älykyys⁴.

---

¹ Karma 2014

² Ellonen ym. 1996, s. 146

³ Santtila ym. 2008, s. 217

⁴ Santtila ym. 2008, s. 223

Opinnäytetyöni aiheeseen liittyy keskeisesti rikoksesta epäillyn kuulusteluissa antama kertomus. Esitutkintakertomus on usein kuulustelun ulkopuoliselle ainoa tapa tarkastella sitä, mitä kuulustelussa on puhuttu. Esitutkintakertomus onkin keskeisessä roolissa, kun puhutaan johdattelun havaitsemisesta. Esitutkintakertomuksesta ei kuitenkaan aina ilmene mitä kuulustelun aikana on tosiasiallisesti käyty läpi ja miten. Johdattelemalla saadulla rikoksesta epäillyn esitutkintakertomuksella on omat merkityksensä syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta. Vaikka esitutkintakertomus on vain yksi osa esitutkintamateriaalia, on sillä katsottu olevan keskeinen merkitys esitutkinnan jälkeisen rikosprosessin kannalta⁵.

Johdattelun käytön havaitsemiseksi ja sen estämiseksi on olemassa erilaisia keinoja, joita käsittelen opinnäytetyössäni. Esitutkintalaissa olevat velvoitteet ja siinä tarjotut menettelymahdollisuudet vaikuttavat vaihtelevasti johdattelun ehkäisyyn. Pysin esittämään varteenotettavimmat vaihtoehdot keinoista, joita tarjolla on.

Ennen varsinaisen opinnäytetyöaiheeni tarkastelua käsittelen yleisesti poliisin suorittamaa esitutkintaa, rikoksesta epäillyn kuulustelua ja siinä kuulustelutyylinä käytettyä vapaata kerrontaa, kuulustelijan esittämiä kysymyksiä sekä epäillyn kuulustelussa antamaa tunnustusta. Näiden osioiden on tarkoitus luoda yleiskuvaa siitä, mitä ja millaisia poliisin suorittamat rikoksesta epäillyn kuulustelut ovat ja mihin seikkoihin niissä tulee kiinnittää huomiota johdattelun näkökulmasta.

2. TUTKIMUSASETELMA

2.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyössäni tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Laadullinen tutkimus on aineistolähtöistä tutkimusta eli teorian rakentaminen tehdään aineistosta käsin. Laadullisen tutkimuksen kokoonpano rakentuu siis aiemmista, tutkittavasta aiheesta tehdyistä tutkimuksista ja muotoilluista teorioista, empiirisistä aineistoista sekä tutkijan omasta ajattelusta ja päättelystä.⁶

---

⁵ Halijoki 2004, s. 792

⁶ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, s. 6

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä ja siinä tehdään johtopäätelmiä saatujen tutkimustuloksien perusteella. Toisin sanoen se pyrkii kontekstuaalisuuteen, tulkintaan ja toimijoiden näkökulman ymmärtämiseen.⁷ Laadullisen tutkimuksen ei ole tarkoitus olla tilastollisesti yleistettävissä, vaan siinä keskitytään usein varsin pieneen määrään tapauksia, joita pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei siis ole sen määrä vaan laatu, käsitteellistämisen kattavuus.⁸

Opinnäytteeni keskittyy vahvasti käsitteen "johdattelu" ympärille. Minulla täytyi siis olla riittävät lähtötiedot siitä, mitä johdattelu ilmiönä merkitsee, ennen kuin pystyin tarkemmin analysoimaan ja ottamaan kantaa aiheeseen. Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan siis jo aiemmin mainitsemastani aineistolähtöisestä analyysistä. Aineistolähtöinen analyysi on tarpeellista varsinkin silloin, kun haetaan perustietoa jonkin tietyn ilmiön olemuksesta⁹, kuten tässä tutkimuksessa rikoksesta epäillyn poliisikuulusteluissa käytetystä johdattelusta. Tällöin tutkimuksessa olennaista on aineiston rajausta siten, että sen analysointi on mielekästä ja järkevää¹⁰.

Laadullinen tutkimus perustuu induktiiviseen prosessiin, joka tarkoittaa, että tutkimus etenee yksityisestä yleiseen, se on kiinnostunut useasta yhtäaikaisesta tekijästä, jotka vaikuttavat lopputulokseen, sen asetelma on muuttuva siinä, että sen luokat muotoutuvat tutkimuksen edetessä ja se on kontekstisidonnaista eli siinä teorioita ja säännönmukaisuuksia kehitellään suuremman ymmärryksen toivossa. Tutkimuksen tarkkuus ja luotettavuus saavutetaan verifioimalla.¹¹

Laadullisen tutkimuksen, kuten kaiken tutkimuksen, tärkein ja vaikuttavin tekijä on tutkimusongelma. Sen myötä syntyvät päätökset siitä, miten ja millaista aineistoa hankitaan. Se ohjaa tutkijan päätöksentekoa tutkimuksen joka vaiheessa.¹² Haastattelu on käytetyimpiä tiedonkeruumenetelmiä¹³. Päätin valita haastattelumenetelmäksi puolistrukturoidun haastattelumuodon, teemahaastattelun.

Puolistrukturoidut haastattelut eivät ole niin vahvasti yhteen tiettyyn muottiin sidottuja, vaan haastattelijalla on tiettyjä vapauksia haastattelutilanteessa suhteessa esimerkiksi

---

⁷ Hirsjärvi ym. 2001, s. 22

⁸ Eskola ym. 2000, s. 18

⁹ Eskola ym. 2000, s. 19

¹⁰ Eskola ym. 2000, s. 19

¹¹ Hirsjärvi ym. 2001, s. 25

¹² Hirsjärvi ym. 2001, s. 16

¹³ Hirsjärvi ym. 2001, s. 34

strukturoituun haastatteluun. Puolistrukturoiduissa haastatteluissa on siis ominaista, että jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. Esimerkiksi haastattelun kysymykset on voitu miettiä valmiiksi etukäteen, mutta niiden järjestystä, asettelua tai sananmuotoja voidaan tarvittaessa muuttaa varsinaisessa haastattelussa.¹⁴

Teemahaastattelu on yksi puolistrukturoitu haastattelumenetelmä. Siinä otetaan huomioon se, että vuorovaikutustilanteessa ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joihin haastattelussa keskitytään. Teemahaastattelu luokitellaan puolistrukturoituihin haastatteluihin, koska haastattelun aihepiirit, teema-alueet, ovat kaikille samat.¹⁵

Haastattelin tutkimukseeni kolmea ihmistä. Asianajajana toimivaa Kaarle Gummerusta, Poliisiammattikorkeakoulun rikos- ja rikosprosessioikeuden lehtoria Pauliina Potilaa sekä rikosylikonstaapeli Tapio Santaojaa. Haastatteluilla olen pyrkinyt saamaan syvemmän ja käytännönläheisemmän lähestymiskulman ja näkemyksen tutkittavaan aiheeseen.

Kirjallisuuskatsauksessa olen käyttänyt ensisijaisina lähteinä vahvasti velvoittavia lähteitä, kuten lainsäädäntöä sekä niiden valtuutuksen nojalla annettuja asetuksia ja alempitason säännöksiä. Muita lähteitä ovat heikosti velvoittavat lähteet, kuten lainvalmisteluaineisto, sekä sallitut oikeuslähteet, joista olen lähinnä käyttänyt oikeuskirjallisuutta. Näiden lisäksi olen hyödyntänyt työssäni aihepiiriä koskevia aiempia tutkimuksia.

2.2 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tutkimusongelmana on selvittää johdattelun merkitystä rikoksesta epäillyn poliisikuulusteluissa, ja sen mahdollista vaikutusta myöhemmin rikosprosessissa. Tavoitteena on koota selkeä lainsäädäntöön, oikeuskirjallisuuteen ja haastatteluihin perustuva kokonaisuus olennaisimmista aihepiiriin liittyvistä havainnoista, ongelmista ja ratkaisuvaihtoehdoista.

Olen määritellyt kolme tutkimuskysymystä tutkimusongelman tueksi, joihin pyrin vastaamaan opinnäytetyössäni.

1. Mitä tarkoitetaan rikoksesta epäillyn kuulusteluissa käytetyllä johdattelulla?

---

¹⁴ Hirsjärvi ym. 2001, s. 47

¹⁵ Hirsjärvi ym. 2001, s. 48

2. Millainen vaikutus esitutkinnassa käytetyllä rikoksesta epäillyn johdattelulla on esitutinnan jälkeisen rikosprosessin kannalta?
3. Millaisia keinoja johdattelun käytön estämiseksi ja havaitsemiseksi on olemassa?

Ensimmäinen tutkimuskysymys käsittelee rikoksesta epäillyn poliisikuulusteluissa käytettyä johdattelua yleisesti käsitteenä. Tarkoituksena on selvittää millaisia eri muotoja ja ilmenemistapoja johdattelulla on rikoksesta epäillyn poliisikuulusteluissa.

Toinen tutkimuskysymys keskittyy rikoksesta epäillyn kuulusteluissa käytetyn johdattelun mahdollisiin vaikutuksiin syyttäjän syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta. Millä tavoin kuulustelussa käytetty johdattelu voi ilmetä esitutinnan jälkeen ja mitä vaikutuksia ilmenneellä johdattelulla voi olla?

Kolmas ja viimeinen tutkimuskysymys on opinnäytetyöni keskeisin. Millaisia keinoja nykyinen lainsäädäntömme, poliisin koulutus ja muut seikat antavat johdattelun havaitsemiseksi ja sen käytön estämiseksi.

2.3 Aiheen rajauksesta

Rikoksesta epäillyn kuulusteluissa käytetty johdattelu on moniulotteinen käsite ja sen tarkka määrittely on mahdotonta. Työssäni pyrin käsittelemään johdattelua mahdollisimman monelta kantilta, mutta etenkin poliisin näkökulmasta. Olen rajannut työni käsittelemään *rikoksesta epäiltyjen* poliisikuulusteluissa käytettyä johdattelua ja sen ilmenemismuotoja.

Jätän työn ulkopuolelle muut rikosprosessin asianosaisryhmät sekä todistajan. Rajaus on tehty ensinnäkin sen vuoksi, että asianomistajiin ja todistajiin liittyviä vastaavia tutkimuksia on tehty aiemmin, mutta vain rikoksesta epäiltyihin kohdistuvia tutkimuksia on rajallisempi määrä. Toiseksi, rikoksesta epäillyn kuulustelu on kiehtova, mutta samalla myös vaativa vuorovaikutustilanne, josta rikostutkijan tulee selvittää käyttämällä sallittuja kuulustelumenetelmiä- ja taktiikoita. Haluan siis keskittyä rikoksesta epäillyn kuulusteluihin, koska ne kiinnostavat minua tutkimuksen tekijänä.

Käsittelen opinnäytetyössäni vain ”normaaleja” aikuisia rikoksesta epäiltyjä. Olen rajannut aiheen näin, koska suurin osa poliisille kuulusteluihin tulevista rikoksesta epäillyistä kuuluu tähän kategoriaan. Jätän siis tarkastelun ulkopuolelle alle 18- vuotiaat rikoksesta epäillyt sekä vajaavaltaiset.

Poliisi voi suorittaa rikoksesta epäillyn kuulusteluita myös puhelimen tai muun tiedonsiirtovälineen välityksellä. Näissä tapauksissa kuulusteluille ominaista vuorovaikutuksellista tilannetta ei ole, minkä vuoksi olen rajannut opinnäytteeni koskemaan vain suullisesti ja kasvotusten käytyjä rikoksesta epäillyn kuulusteluja.

3. POLIISIN SUORITTAMA ESITUTKINTA

3.1 Esitutkinnasta yleisesti

Suomessa esitutkinnan toimittaa poliisi. Muita esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tullija sotilasviranomaiset.¹⁶ Esitutkintalain perusteella poliisia voidaan pitää yleisenä esitutkintaviranomaisena. Muiden viranomaisten oikeudesta esitutkintaan säädetään erikseen. Esitutkinnan tarkoituksena on riittävän selvityksen hankkiminen epäillystä rikoksesta syyteharkintaa ja rikosoikeudenkäynnin valmistelua varten¹⁷. Esitutkinnassa käsitellään siis ainoastaan epäiltyjä rikosasioita, kuten myös rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa.

Esitutkinnassa selvitetään asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen tekoolosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat¹⁸. Esitutkinta tulee toimittaa viivytyksettä¹⁹ ja sen aikana asia on valmisteltava siten, että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa²⁰.

Esitutkinta on rikosprosessin välttämätön osa, koska rikos ei voi lähtökohtaisesti tulla syyteharkintaan tai tuomioistuimen käsiteltäväksi muutoin kuin esitutkinnan kautta. Esitutkinta voidaan toimittaa täydellisenä tai suppeana. Laajuus määräytyy tutkittavan asian laadun ja vaikeusasteen mukaan.²¹ Suppea esitutkinta voidaan suorittaa käytännössä vain silloin, kun rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa²². Täydellisellä esitutkinnalla tarkoitetaan esitutkinnan perusmenettelyä²³.

---

¹⁶ ETL 2:1

¹⁷ Helminen ym. 2012, s. 17

¹⁸ ETL 1:2:1

¹⁹ ETL 3:11

²⁰ ETL 1:2:2

²¹ Helminen ym. 2012, s. 30–31

²² ETL 3:14

²³ Tolvanen - Kukkonen 2011, s. 2

Esitutkintaprosessi lähtee käyntiin siitä, kun saadaan tieto epäilystä rikoksesta. Ilmitulon tapa vaihtelee rikostyypeittäin²⁴. Ilmoituksen ja havainnon epäilystä rikoksesta voi tehdä niin poliisimies kuin tavan kansalainen. Ilmoituksen tavat, rikoksen havaitseminen ja muut seikat vaihtelevat tapauksittain. Kun ilmoitetaan epäilystä rikoksesta, siitä tulee viipymättä kirjata ilmoitus.²⁵ Jos ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty, tulee esitutkintaviranomaisen toimittaa esitutkinta²⁶.

Esitutkintatoimenpiteet voidaan jakaa karkeasti tekniseen ja taktiseen tutkintaan. Tekniseen tutkintaan sisältyy muun muassa rikospaikkatutkinta ja erilaiset laboratorioissa tehdyt tutkimukset. Taktinen tutkinta taas käsittää esimerkiksi asianosaisten ja todistajien alustavat puhuttelut ja kuulustelut.²⁷

Poliisin suorittamaa esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, joka on pakkokeinolain 2:9:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Poliisirikoksissa tutkinnanjohtajana toimii syyttäjä.²⁸ Suorittavana portaana esitutkinnassa toimii tutkija. Tutkinnanjohtaja siis johtaa ja valvoo esitutkinnan suorittamista, kun tutkija suorittaa epäiltyä rikosta koskevat kuulustelut ja muut esitutkinta-toimenpiteet sekä toimittaa muut hänelle määrätyt ja lain mukaan velvoittavat toimenpiteet.²⁹

Esitutkinnassa asianosaisia ovat asianomistaja, rikoksesta epäilty ja muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa. Tarvittaessa tutkinnanjohtaja päättää siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena.³⁰ Muita esitutkintaan osallistuvia henkilöitä voivat olla avustaja ja tukihenkilö³¹.

Esitutkinnan tuotoksena syntyy esitutkintapöytäkirja, joka siirtyy syyttäjän arvioitavaksi syyteharkintaan. Syyteharkinnan aikana syyttäjä päättää syytteen nostamisesta³². Jos syyttäjä päättää nostaa syytteen ja ajaa sitä, rikosasia siirtyy tuomioistuimeen tutkittavaksi³³.

---

²⁴ Helminen ym. 2012, s. 31

²⁵ ETL 3:1

²⁶ ETL 3:3

²⁷ Tolvanen – Kukkonen, 2011, s. 2

²⁸ ETL 2:2

²⁹ ETL 2:3

³⁰ ETL 2:5

³¹ ETL 2:6

³² ROL 1:2

³³ ROL 1:1

3.2 Rikoksesta epäilyllä asema esitutkinnassa

Lainsäädäntömme ei tunne rikoksesta epäilyllä määritelmää, koska tyhjentävän määritelmän aikaansaaminen ei ole mahdollista³⁴. Rikoksesta epäilty on esitutkintalain mukaan yksi esitutkinnan asianosaisista. Se, milloin henkilöön kohdistuu tarvittava epäily syyllistymisestä tutkittavana olevaan rikokseen ja milloin epäilyllä asema muodostuu, jää esitutkintaviranomaisen yksittäistapauksittain päätettäväksi.³⁵

Rikoksesta epäilyllä velvollisuus kertoa tutkittavana olevasta asiasta esitutkinnassa eroaa huomattavasti esimerkiksi asianomistajan tai todistajan velvollisuuksista. Epäilyllä on niin sanottu itsekriminointisuoja, joka tarkoittaa sitä, että epäilyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämistä, josta häntä epäillään.³⁶ Ennen kuulustelua esitutkintaviranomaisen on kerrottava tästä oikeudesta rikoksesta epäilylle, ja sen myötä on myös varmistuttava, että epäilty ymmärtää mitä oikeudella tarkoitetaan.³⁷

Itsekriminointisuoja siis vahvasti ohjaa rikoksesta epäilyllä kuulustelua. Sen tarkoituksena on ensinnäkin se, että epäilyllä ei tarvitse lausua kuulusteluissa asiasta mitään, jos hän ei itse tahdo. Toiseksi epäilyllä ei ole totuudessa pysymisvelvollisuutta.³⁸ Kuulusteluissa epäilty voi siis joko vaieta osittain tai kokonaan, tai hän voi kertoa epäilyllä rikoksesta jotain täysin totuudenvastaista ilman, että häntä siitä voitaisiin rangaista. Itsekriminointisuojaan turvautuminen voi kuitenkin olla joissain määrin haitallista rikoksesta epäilylle. Epäilyllä tulee harkita missä määrin ja millä tavoin hän oikeuteensa turvautuu, koska vaikeneminen tai totuudenvastaiset kertomukset voidaan katsoa tuomioistuinkäsittelyssä näytön arvioinnin yhteydessä epäilyllä vahingoksi.³⁹

Itsekriminointisuoja tuo myös esitutkintaviranomaiselle omia rajoituksia. Rikoksesta epäilyllä kohteluun tulee kiinnittää erityistä huomiota. Epäilyllä oikeuksien murtamiseksi ei saa käyttää vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja eikä häntä saa uuvuttaa, uhkailla, pakottaa tai muuten vaikuttaa hänen ratkaisuvapauteen ja arvostelukykyyn.⁴⁰ Poliisiin tulee siis olla tarkkana sen kanssa, miten, kuinka pitkään ja kuinka usein kuulustellaan esimerkiksi pidätettynä olevaa rikoksesta epäiltyä.

---

³⁴ HE 222/2010 vp, s. 170

³⁵ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 119

³⁶ ETL 4:3

³⁷ ETL 7:10:1

³⁸ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 122–123

³⁹ Helminen ym. 2012, s. 95

⁴⁰ Helminen ym. 2012, s. 95

3.3 Rikoksesta epäillyn kuulustelu

Tässä osiossa kuvaan tarkemmin poliisin suorittamaa esitutkintatoimenpidettä, kuulustelua. Keskityn opinnäytetyön aiheitani mukailleen pääasiassa rikoksesta epäillyn kuulusteluihin. Osion tarkoituksena on selostaa lyhyesti kuulusteluiden tarkoitus esitutkinnassa, rikoksesta epäillyn kuulustelujen erityispiirteitä ja erilaisia lainsäädännöllisiä seikkoja, jotka liittyvät kuulusteluihin.

Suomessa poliisin työssä joutuu jatkuvasti erilaisiin vuorovaikutus- ja keskustelutilanteisiin. Myös rikostutkinnan puolella, esitutkinnan aikana, keskustelemalla selvitetään eri rikosten olosuhteita, tunnusmerkistöjä ja muita seikkoja, jotka täytyy esitutkintalain mukaan esitutkinnan aikana selvittää. Poliisin suorittama virallinen kuulustelu on yksi olennainen keskustelutilaisuus, jolla on erityisen keskeinen asema esitutkinnassa. Vanhan esitutkintalain hallituksen esityksessä on todettu, että kuulustelut ovat keskeisin osa esitutkintaa⁴¹. Kuulusteluiden merkitystä on korostettu myös oikeuskirjallisuudessa. Ne ovat tärkeä keino selvittää, voidaanko syyte rikoksesta nostaa, ja se on merkittävä keino kerätä tietoa muista esitutkinnassa selvitettävistä asioista.⁴²

Poliisikuulustelu on niin vaativa kuin erittäin kiehtova tehtävä, jossa vaaditaan monenlaista erityistietämystä ja -osaamista⁴³. Kuten jo aiemmin totesin, se on keskustelutilanne, jossa on pohjimmiltaan kyse kahden henkilön välisestä vuorovaikutuksesta. Kuulustelijan ammattitaito on siis merkittävässä asemassa, jotta kuulustelu saadaan suoritettua asianmukaisesti. Kuulustelijan on tunnettava lainsäädäntö, osattava tekniset ja taktiset rikostutkintakeinot, ymmärrettävä ihmisen käyttäytymistä ja siihen liittyvää psykologiaa sekä hallittava kuulustelutilanteen vuorovaikutuksellista puolta. Näiden asioiden lisäksi kuulusteltavan on hallittava tekstinkäsittelyohjelmat ja tarvittaessa osattava hyödyntää erilaisia kuvan- tai äänentallennuslaitteita. Ilman kuulustelun taltioimiseen liittyvien laitteiden sujuvaa hallintaa, huomio voi keskittyä liikaa niiden käyttöön, jolloin kuulustelutilanteen vuorovaikutuksellisuus kärsii.⁴⁴

Kuulustelija kirjaa kuulustelusta kuulustelukertomuksen, joka on virallinen asiakirja ja se tulee osaksi esitutkintapöytäkirjaa. Kuulustelukertomus on aina tulkinta siitä, mitä kuulusteltava on puhunut. Kuulustelijalla täytyy olla riittävä ammattitaito, jotta kertomuksen

---

⁴¹ HE 14/1985 vp, s. 11

⁴² Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 98 ja Helminen ym. 2012, s. 350

⁴³ Ellonen ym. 1996, s. 1

⁴⁴ Ellonen ym. 1996, s. 1-2

sisältö saadaan vastaamaan mahdollisimman hyvin kuultavan kertomaa. Kuulustelussa kerrottu on aina kuultavan oma näkemys asiasta.⁴⁵

Kuulustelijan on siis huolehdittava, että esitutkintalain 1 luvun 2 §:n mukaiset esitutkinnassa selvittävät asiat saadaan mahdollisimman tehokkaasti selvitetty, mutta sovitettava tämä yhteen sen kanssa, että epäiltyä on lähtökohtaisesti kohdeltava syyttömänä esitutkintalain 4 luvun 2 §:n mukaisesti. Näiden vaatimusten huomioiminen näkyy ehkä konkreettisimmin epäillyn kuulustelusta laaditusta kuulustelupöytäkirjasta.⁴⁶

Helminen ym. on erotellut esitutkintakuulusteluprosessin kahdeksaan eri vaiheeseen, jotka ovat: 1. kuulusteltavan aseman selvittäminen ja ilmoittaminen, 2. ennen kuulustelua tehtävien ilmoitusten tekeminen, 3. kuulusteltavan henkilötietojen ottaminen ja varmistaminen, 4. kuulusteltavan ja tutkijan välinen alkukeskustelu, 5. vapaa kerronta, 6. kertomusten täsmentämiseksi tarvittavien kysymysten esittäminen, 7. kuulustelukertomuksen kirjaaminen ja 8. kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen ja hyväksyminen. Esitutkintasäännökset eivät sinänsä vaadi kaikkien vaiheiden läpikäymistä kuulusteluissa, mutta etenkin etupäässä esitetyt vaiheet vaikuttavat kuultavan oikeusturvaan, joten ne on aina esitettävä asianmukaisella tavalla ennen varsinaista kuulustelutilannetta. Myöskään erilaisia kuulustelutapoja ei ole eritelty, koska ne ovat kuulustelutaktisia kysymyksiä, jotka tulee arvioida kuulustelukohtaisesti.⁴⁷

Kuulustelua, ja etenkin epäillyn kuulustelua, ei voi hoitaa yhden valmiin mallin tai kaavan mukaisesti. Toisaalta kuitenkin useimmat kuulustelun ja esitutkinnan periaatteet sekä viestinnän lainalaisuudet soveltuvat niin pienistä näpistelijöistä vaativamman luokan talousrikoksiin epäiltyihin. Etenkin törkeimpien rikosten osalta kuulustelijan täytyy valmistella ja valmistautua kuulusteluun syvemmin, tutustumalla jo olemassa olevaan esitutkintamateriaaliin ja asettamalla kuulustelulle tietty tyyli sekä tavoite. Oikean kuulustelutyylin valinta vaatii erittäin hyvää valmistautumista.⁴⁸

3.3.1 Vapaa kerronta

Kuulustelumenetelmiä ja erilaisia kuulustelutaktiikoita on tutkittu laajalti etenkin ulkomailla. On erilaisia mielipiteitä sekä eriäviä tutkimustuloksia siitä, millä menetelmällä

---

⁴⁵ Ellonen ym. 1996, s. 6-7

⁴⁶ Helminen ym. 2012, s. 398

⁴⁷ Helminen ym. 2012, s. 449

⁴⁸ Ellonen ym. 1996, s. 178-179

saataisiin mahdollisimman totuudenmukaisia lausuntoja rikoksesta epäillyiltä. Esimerkiksi Ellonen ym. ja Gudjonsson esittelevät teoksissaan erilaisia kuulustelumenetelmiä, jotka pääosin perustuvat amerikkalaisiin oppaisiin.⁴⁹ Kuulustelutapahtumat ovat kaikki ainutkertaisia ja omalla tavallaan erilaisia tilanteita, joten yhtä, kaikissa kuulusteluissa toimivaa menetelmää ei liene edes mahdollista osoittaa.

Suomessa ensisijaisena rikoksesta epäiltyjen kuulustelumenetelmänä pidetään niin kutsuttua vapaata kerrontaa. Vapaa kerronta voidaan jakaa kahteen osaan: vapaaseen kerrontaan ja tarkentaviin kysymyksiin. Vapaa kerronta on sananmukaisesti kuultavan tapahtumasta omin sanoin ja ehdoin kertomaa, minkä kuulustelija ottaa vastaan keskeyttämättä kuultavaa. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että vapaan kerronnan aikana epäilty kertoisi tapahtumasta kaikki, mitä hän siitä muistaa ja haluaa kertoa.⁵⁰ Vapaan kerronnan jälkeen kuulustelija voi tarvittaessa esittää kuultavalle tarkentavia kysymyksiä, joiden avulla tapahtuman kulkua selvennetään.⁵¹

Tarkentavilla kysymyksillä keskitytään tutkinnan kannalta keskeisiin asioihin yksi aihepiiri kerrallaan. Kuulustelijan tulee pohtia, mihin asioihin hän haluaa kuulustelussa vastauksen. Kuulustelussa tulee ilmetä rikoksen tunnusmerkistökiteijöiden täytyminen, joten kysymykset tulee muotoilla etenkin sen tavoitteen täyttämiseksi.⁵² Myös muita tapahtuman yksityiskohtia on tärkeä kysyä, jotta epäillyltä saataisiin mahdollisimman yksityiskohtainen kuvaus tapahtumasta.

Vapaan kerronnan on katsottu parhaiten edistävän esitutkinnan tavoitetta tapahtumien todenmukaisesta selvittämisestä, sillä kuultavan vapaaehtoisesti antamaa kertomusta pidetään luotettavampana ja kattavampana verrattuna suoraan kyselemällä saatuihin kuulusteltavan antamiin vastauksiin. Tämä johtuu siitä, että kertoja voi häiriöittä seurata omaa ajatuksenkulkuaan ja omia muistikuviaan, mikä on omiaan tekemään kertomuksesta johdonmukaisemman.⁵³

Rikoksesta epäillyn osalta vapaa kerronta tuottaa kuitenkin harvoin riittävää kertomusta. Epäillyllä ei ole aiemmin todetulla tavalla velvollisuutta kertoa tutkittavasta asiasta mitään, eikä kerrotun kertomuksen tarvitse olla totuudenmukainen. Vapaata kerrontaa on arvosteltu, koska sitä on pidetty aikaa vievänä ja epävarma menetelmänä. Toisaalta taas pelkkien

---

⁴⁹ Ellonen ym. 1996, s. 173-178 ja Gudjonsson 2003, s. 7-36

⁵⁰ Ellonen ym. 1996, s. 106-109 ja 185, Helminen ym. 2012, s. 400, Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 126

⁵¹ HE 222/2010 vp, s. 217

⁵² Ellonen ym. 1996, s. 108-109

⁵³ Helminen ym. 2012, s. 453

kysymysten varassa kuulusteleminen voi olla vaarallista, koska tällöin on se mahdollisuus, että kuulustelija ei ymmärrä kysyä jotain tapauksen tutkinnan kannalta olennaista seikkaa.⁵⁴

Näin ollen voidaan siis todeta, että kuulustelijan on hyvä käyttää kuulustelussa ensisijaisesti vapaata kerrontaa ja sen jälkeen siirtyä kerrontaa täydentäviin kysymyksiin, joiden avulla tutkinnan kannalta olennaiset seikat saadaan selvitettyä. Kysymykset ja niiden luonne vaihtelevat kuitenkin huomattavasti. Ne voivat olla neutraaleja ja toisaalta myös äärimmäisen johdattelevia. Käsittelen seuraavaksi rikoksesta epäillyn kuulusteluissa, ja kuulusteluissa yleisesti, tyypillisemmin käytettyjä kysymystyyppejä.

3.3.2 Kysymykset kuulustelussa

Kysymykset ovat tärkeitä kuulustelukertomuksen laatimisen kannalta, koska niiden avulla kuulustelija kerää merkittävän osan kuulustelukertomuksen sisällöstä. Kysymykset ovat olennaisessa osassa myös valheen paljastamisessa, jota kuulusteluissa voidaan joutua tekemään. Aiemmin esitettyjen kysymysten vastauksia voidaan vertailla ja niiden kautta huomata esimerkiksi ristiriitaisuuksia epäillyn antamissa kertomuksissa.⁵⁵

Kysymystekniikkaa on tutkittu etenkin rikoksen todistajien osalta, mutta samat lainalaisuudet pätevät myös yhteistyöhaluisen rikoksesta epäillyn kanssa. Kyse on ihmisen muistin toiminnasta ja mieleen palauttamisen tehostamisesta. Epäiltykään ei aina muista tekoaan tai sen kaikkia yksityiskohtia, vaikka haluaisi. Kysymysten asettelulla on siis erityinen merkitys, koska väärin asetetuilla kysymyksillä voidaan pahimmassa tapauksessa muuttaa niin todistajan kuin epäillyn muistikuvia tapahtumasta. Väärällä tavalla kysytyjen kysymysten johdosta kuulustelija saattaa myös välittää epäillylle sellaisia tietoja, joita ei rikostutkinnallisista syistä ollut tarkoitus paljastaa.⁵⁶

Kirjallisuudessa poliisin kysymyksiä on jaettu monella eri tavalla, mutta Suomessa yleisimmin käytetty jaottelu on jakanut kysymykset avoimiin ja suljettuihin kysymyksiin. Karstinen ja Ellonen ym. ovat käyttäneet kysymysten luokittelun pohjana Gudjonssonin (1992) jaottelua, jossa kysymykset on jaettu neljään luokkaan. Luokkia ovat avoimet

---

⁵⁴ Ellonen ym. 1996, s. 109

⁵⁵ Karstinen 1998, s. 121-122

⁵⁶ Karstinen 1998, s. 122-123

kysymykset, vaihtoehtokysymykset, kyllä/ei- kysymykset ja nimeämiskysymykset. Kolme viimeisimmän mainittua kysymystyyliä luokitellaan suljettujen kysymysten alle.⁵⁷

Avoimet kysymykset vaativat vastaajalta useampia sanoja, ne ovat varsin laajoja sisällöltään eivätkä ne rajaa vastausmahdollisuuksia, ja niihin ei sisällytetä tiettyjä olettamuksia halutusta vastauksesta. Suljetut kysymykset taas ovat enemmän spesifejä ja niihin voi saada tyydyttävän vastauksen vain muutamalla sanalla. Esimerkkejä avoimista kysymyksistä:⁵⁸

”Mitä siellä tapahtui?”

”Minkä vuoksi teit niin?”

Vaihtoehtokysymyksissä vastaajalla on olemassa kaksi tai useampia vaihtoehtoja, joista hänen täytyy valita sopivin. Aina kaikkia vaihtoehtoja ei sanota ääneen. Vaihtoehtokysymys voi olla erittäin harhaanjohtava, mikäli kuulustelijan esittämät vaihtoehdot ovat väärä. Väärän vastauksen voi saada myös silloin, jos kuulustelija esittää vastaajalle vain osan mahdollisista vaihtoehdoista ja jättää joitain pois kysymyksestä. Näin ollen on mahdollista, että juuri se oikea vaihtoehto saattaa puuttua.⁵⁹ Kuulustelijan tulee siis olla erittäin varovainen esittäessään vaihtoehtokysymyksiä, koska niiden luonteesta johtuen väärän vastauksen saamisen mahdollisuus on olemassa.

Kyllä/ei- kysymykseen vastaus voi olla ainoastaan kyllä tai ei. Myös tämä tyylin käyttäminen on ongelmallista, koska kysymys herättää ihmisissä helposti ennako-odotuksia myönteisestä vastauksesta. Epävarma kuulusteltava vastaa helposti myönteisesti kysymykseen, vaikka hän ei olisikaan täysin vakuuttunut vastauksesta. Tällaiset kysymykset ovat usein myös liian suppeita siihen nähden, että kuulustelija yleensä hakee kysymyksellään laajempaa vastausta.⁶⁰

Kolmas kysymysluokka on nimeämiskysymykset. Niissä odotetaan jonkin henkilön, ajankohdan, paikan, määrän tai muun vastaavan nimeämistä. Kysymyssanoina tuolloin ovat esimerkiksi mikä, kuka, missä, milloin tai kuinka monta. Esimerkkeinä voidaan pitää:⁶¹

”Kenen auto se oli?”

”Missä sinä silloin asuit?”

---

⁵⁷ Karstinen 1998, s. 124 ja Ellonen ym. 1996, s. 41

⁵⁸ Ellonen ym. 1996, s. 41

⁵⁹ Ellonen ym. 1996, s. 42

⁶⁰ Ellonen ym. 1996, s. 42

⁶¹ Ellonen ym. 1996, s. 42

Kuulustelussa esitetyt kysymykset vaikuttavat kuulustelukertomuksen sisältöön, kenen kertomus todella on ja miten luotettava se on. Voidaan siis todeta, että mitä avoimempina kysymykset pidetään, sitä luotettavampia ne ovat. Niiden avulla synnytetään todellista keskustelua, vastaajalle annetaan enemmän liikkumavaraa ja hän kertoo asian niin kuin itse haluaa. Toisaalta välillä tutkittavan rikoksen luonne tai kuulusteltavan asenne vaatii sitä, että kuulusteltavalle esitetään suljettuja kysymyksiä. Kuulusteltava voi esimerkiksi kieltäytyä kertomasta asioista avoimesti ja vastaa pelkästään spesifeihin, suljettuihin kysymyksiin.⁶²

Suljettujen kysymysten avulla kuulustelija voi tarkoin ohjata kuulustelutapahtumaa sekä sitä, mitä kuulusteltava kuulustelussa puhuu. Niiden avulla kuulustelija osoittaa auktoriteettinsa ja estää kuulusteltavaa puhumasta asian vierestä.⁶³

Suljetuin kysymyksiin eteneminen on myös erittäin nopea tapa kuulustella. Pelkästään spesifien kysymysten esittäminen voi kuitenkin olla vaarallista ja niiden avulla saatetaan johdatella kuulusteltavaa. Niiden avulla voidaan saada ihminen muistamaan sellaistaakin, josta hän ei ole varma, mutta auktoriteetin kysyessä vastaa kuitenkin. Vastatessaan kuulusteltavalle voi syntyä ajatus todellisesta muistamisesta, jolloin hän alkaa itsekkin uskoa vastaukseensa, etenkin jos kuulustelija osoittaa olevan tyytyväinen vastaukseen.⁶⁴

Suomalaisessa kuulustelukäytännössä kysymykset merkitään näkyviin kuulustelupöytäkirjaan (kysymys-vastaus-menetelmä), mutta tavallisinta on kirjoittaa kuulusteltavan kertoman perusteella minä- muotoinen kertomus. Karstinen toteaa, että hänen tutkimuksen kertomuksissa poliisimiehet kirjasivat yhtä lukuun ottamatta kertomuksensa suoraksi kerronnaksi. Pöytäkirjoista ei siis näy, millaisia kysymyksiä kuulusteltaville oli esitetty. Myöskään kuulustelijan vaikutus vastausten tulkintaan ei tule pöytäkirjoista esille, mikä vaikeuttaa lausunnon luotettavuuden arviointia.⁶⁵

3.3.3 Rikoksesta epäillyn kuulustelussa antama tunnustus

Käsittelen myöhemmin viidennessä luvussa sitä, miten esitutkinnassa annettu kertomus (tai tunnustus) vaikuttaa myöhemmin rikosprosessissa, mutta todettakoon, että esitutkinnan

---

⁶² Ellonen ym. 1996, s. 43

⁶³ Karstinen 1998, s. 127

⁶⁴ Ellonen ym. 1996, s. 43-44

⁶⁵ Karstinen ym. 1998, s. 128

aikana kuulusteluissa annetulla tunnustuksella on merkittävä painoarvo myöhemmin prosessissa tulevan syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta⁶⁶.

Rikoksesta epäillyn kuulusteluissa antaman tunnustuksen on todettu olevan "järjenvastaista toimintaa". Tunnustaminenhan ei ole millään tavalla rikoksen tekijän etujen mukaista. Tunnustamalla rikoksen tekijä aiheuttaa itselleen negatiivisia seurauksia, kuten rangaistuksen ja vahingonkorvauksia.⁶⁷

Karstinen esittää tutkimuksessaan Gudjonssonin teettämän kyselyn, jonka päätelmänä hän on esittänyt kolme pääsyytä epäillyn antamalle tunnustamiselle. Syyt ovat: 1. todisteet eli kuulusteltava uskoo, että hän ei enää hyödy kiistämisestä, 2. kuulusteltavan sisäinen tarve kertoa rikoksesta poliisimiehelle ja 3. ulkoinen paine. Ulkoisella paineella tarkoitetaan esimerkiksi suostuttelua kuulusteluissa tai uhkailua pidättämisellä. Suomessa poliisimies ei saa tällaisiin keinoihin turvautua tunnustamisen saamiseksi, koska esitutkintalakimme estää sen. Karstisen tutkimuksen aikana kuultavat mainitsivat myös muita tunnustamiseen vaikuttavia seikkoja, kuten rikos ja sen vakavuus, alkoholin tai huumeiden vieroitusoireet, joiden vuoksi ihminen puhuu mitä vain, ja toisten suojeleminen tai halu elämänmuutokseen.⁶⁸

Tunnustamiseen vaikuttaa siis moni eri tekijä. Yhtenä tärkeänä tekijänä voidaan myös pitää poliisimiehen kuulustelustrategiaa ja -tyyliä. Poliisimiehen toiminta voi olla kuulustelutilanteessa sekä tunnustamiseen kannustavaa, että sitä ehkäisevää. Karstinen on koonnut kokoavasti asioita, joita kuulustelijat olivat kertoneet epäillyille kuulusteluissa. Karstinen oli observoinut kuulusteluita henkilökohtaisesti. Kuulustelijat kertoivat mm. epäillyn syyllisyyttä tukevista näytöistä (esim. tekninen näyttö tai anastetun omaisuuden löytyminen kuulusteltavan kotoa), vähättelivät kuulusteltavan osuutta, vetosivat kuulusteltavan järkeen ja itsekunnioitukseen, tarjosivat teolle hyväksyttävän syyn tai osoittivat kuulusteltavan kertomuksen ristiriitaisuuksia. Myös tunnustamisen positiivisia vaikutuksia ja hyötyä korostettiin.⁶⁹

On todettu, että tiedonkeruuseen tähtäävä kuulustelu saattaa olla tehokkaampi tapa saada rikoksesta epäilty tunnustamaan. Jos otetaan tarkasteluun kaksi kuulustelutyyliä: toisessa kuulustelija ottaa humanisen ja toisessa dominoivan lähestymistavan. Dominoivan kuulustelijan tyyli on töykeä, tuomitseva ja aggressiivinen, kun taas humanisen tyylin

---

⁶⁶ Halijoki 2004, s. 792

⁶⁷ Ellonen ym. 1996, s. 146-147 ja Karstinen 1998, s. 142

⁶⁸ Karstinen 1998, s. 142-143, 145-146

⁶⁹ Karstinen 1998, s. 143

omaava osoittaa empatiaa, sympatiaa ja inhimillistä kiinnostusta epäiltyä kohtaan. Humaanisen kuulustelutyylin on todettu lisäävän tunnustuksen todennäköisyyttä, kun taas dominoiva tyyli johtaa suurempaan määrään kieltämisä.⁷⁰

Tunnustus on yksi askel kohti rikoksen selvittämistä. Usein poliisin ensisijaisena pyrkimyksenä rikoksesta epäillyn kuulustelussa on saada epäilty tunnustamaan tekonsa. Tavoitteena tunnustuksen saaminen voi olla oikea, mutta objektiivisen totuuden saamiseksi on käytettävä sallittuja kuulustelukeinoja ja menetelmiä. Rikoksen subjektiiviset tunnusmerkistökäsitteet tietää parhaiten teon tekijä, joten jos epäilty tunnustaa teon, tulee hänen kertoa teosta riittävän yksityiskohtaisesti, jotta sitä voidaan verrata muihin olemassa oleviin todisteisiin.⁷¹

Kaiken kaikkiaan esitutkinnassa ei tule tyytyä kuitenkaan pelkkään tunnustukseen. Epäillyltä on pyrittävä tunnustamisen ohella saamaan sellaisia tietoja, joiden avulla on mahdollista hankkia muuta näyttöä tapahtuneesta rikoksesta ja sen tekijästä. Mitä vakavampi rikos on kyseessä, sitä suurempi merkitys tällä on.⁷²

4. JOHDATTELU RIKOKSESTA EPÄILLYN KUULUSTELUSSA

Seuraavaksi siirryn käsittelemään rikoksesta epäillyn kuulusteluissa käytettyä johdattelua. Käsittelemisen ensimmäisenä väärää tunnustusta, jonka rikoksesta epäilty voi antaa esimerkiksi vahvasti johdattelevan kuulustelutavan seurauksena. Henkilökohtaisesti koen, että rikoksesta epäillyn antama väärä tunnustus on yksi negatiivisimmista seurauksista, johon johdattelu voi johtaa.

Väärän tunnustuksen jälkeen siirryn käsittelemään varsinaisia tapoja, joilla kuulustelija voi syyllistyä johdatteluun kuulustelussa. Tapoja syyllistyä johdatteluun ovat esimerkiksi johdattelevien kysymysten esittäminen ja harhaanjohtavan tiedon syöttäminen kuulusteltavalle. Tarkastelen myös muita seikkoja, jotka voivat vaikuttaa rikoksesta epäillyn kuulustelun johdattelevuuteen.

---

⁷⁰ Santtila ym. 2008, s. 224

⁷¹ Ellonen ym. 1996, s. 146

⁷² Halijoki 2004, s. 796

4.1. Väärä tunnustus

Kuulustelijan pyrkimys saada epäilty tunnustamaan teko on lähtökohtaisesti sallittua, kunhan kuulustelija käyttää hyväksytyjä ja lain sallimia keinoja tunnustuksen saamiseksi. Jokaisessa kuulustelussa tunnustus on sidottava olemassa oleviin tosiasioihin. Mikäli tunnustus haetaan ”keinoja kaihtamatta” epäilty saattaa pahimmassa tapauksessa sortua väärään tunnustukseen.⁷³

Rikoksesta epäillyn antama väärä tunnustus voi olla täysin vapaaehtoinen ja tarkoituksellinen, se voidaan pakottaa antamaan tai kuulusteltavalle on jotenkin kuulusteluissa sisäistynyt käsitys omasta syyllisyydestä tekoon, vaikka hän ei tekoa olisi tehnytään. Ellonen ym. on esittänyt, että väärät tunnustukset voivat johtua muun muassa epäillyn halusta suojella jotakuta toista tai siitä, että epäilty ei näe mielekkääksi kieltää syyllisyyttään. Epäillyllä voi olla myös halu tulla rangaistuksi tai hän ei halua jostain syystä sanoa kuulustelijalle vastaan. Epäilty saattaa myös uskoa tehneensä rikoksen, vaikka ei muista sitä, tai hän saattaa haluta olla yhteistyössä ja tunnustaa rikoksia saadakseen joitakin etuja.⁷⁴

Karstinen on esittänyt samankaltaisia johtopäätöksiä sille, miksi kuulusteltava antaa väärän tunnustuksen. Karstisen johtopäätökset perustuvat hänen tutkimuksensa haastateltavien henkilöiden antamiin vastauksiin. Haastateltavat olivat olleet epäiltyinä erinäisiin rikoksiin ja he omasivat vaihtelevat rikostaustat. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että Suomessa esiintyy väärä tunnustuksia. Haastateltavat nostivat esille muun muassa kuultavan iän. Heidän mukaan nuoruus ja kokemattomuus voi vaikuttaa siihen, että henkilö helpommin tunnustaa sellaisen teon, jota ei ole tehnyt. Kuitenkin tavallisimpana syynä perättömään tunnustamiseen pidettiin pidättämistä.⁷⁵

Epäillyn kuulusteluissa antama tunnustus on sidottava tosiasioihin, jolloin pystytään eliminoimaan väärät tunnustukset. Tutkittavaan asiaan liittyvät tosiasiat ja esimerkiksi rikospaikkatutkiminnan tulokset täytyy pysyä vain poliisin tiedossa, jotta niitä ei kukaan voi käyttää vahvistaakseen väärää tunnustusta.⁷⁶

Myös kuulustelijan oma voimakas ennakkokäsitys kuulusteltavan syyllisyydestä saattaa vaikuttaa siihen, että epäilty antaa väärän tunnustuksen. Kuulustelija voi jopa tiedostamatta

---

⁷³ Ellonen ym. 1996, s. 159-160

⁷⁴ Ellonen ym. 1996, s. 160

⁷⁵ Karstinen 1998, s. 148

⁷⁶ Ellonen ym. 1996, s. 160

käyttää keinoja, jotka johtavat perättömään tunnustukseen. Kuultavan henkiseen tilaan voimakkaasti vaikuttavat keinot, kuten syyllisyyden vakuuttaminen kuultavalle, kuulusteluajan pidentäminen, näytön pitävyyden todisteleminen, kuultavan itsevarmuuden horjuttaminen sekä kuultavan pidempi eristäminen voivat aiheuttaa sen, että kuultava antaa epätodennäköisen kertomuksen tai jopa tunnustaa teon, jota hän ei ole tehnyt.⁷⁷

Santtila ja Hartwig esittelivät teoksessaan Kassin ja Wrightsmanin (1985) kolmijakoisen väärin tunnustusten tyyppien luokittelujärjestelmän. Kolme tyyppiä ovat: vapaaehtoinen (voluntary), pakotettu (coerced-compliant) ja sisäistetty (coerced-internalized) väärä tunnustus.⁷⁸

Vapaaehtoinen väärä tunnustus on nimensä mukaisesti henkilön omaan vapaaehtoisuuteen perustuva väärä tunnustus. Mahdollisia syitä tällaisen väärän tunnustuksen antamiselle voi olla muun muassa se, että henkilöllä saattaa olla patologinen tarve tulla kuuluisaksi, mikä tapahtuu etenkin vakavien rikosten osalta, tai henkilöllä voi olla psyykinen sairaus, jonka vuoksi hänellä on vaikeuksia erottaa tositahtumia kuvitelmista. Myös halu suojella todellista rikoksentehtäjästä voi olla syy antaa väärä tunnustus.⁷⁹

Pakotetut väärät tunnustukset tarkoittavat tunnustuksia, johon epäilty on pakotettu poliisikuulustelussa. Tunnustus on voinut toimia keinona paeta ikävää tilannetta, tai saada luvattu tai vihjailtu etu. Sisäistetyt väärät tunnustukset taas ovat tunnustuksia, joissa hyvin johdattelevalla kuulustelutaktiikalla viaton epäilty ei ainoastaan myönnä painostuksen alla, vaan lopulta uskoo tehneensä kyseessä olevan rikoksen. Usein tällaiset kuulusteltavat kehittävät vääriä muistoja kuulusteluprosessin aikana.⁸⁰

4.2. Johdattelevat kysymykset ja harhaanjohtava tieto

Kuulusteluissa yksi johdattelun muodoista on kuulustelijan esittämät johdattelevat kysymykset. Johdatteleviin kysymyksiin liittyy läheisesti myös harhaanjohtavan tiedon syöttäminen kuulusteltavalle. Johdattelevien kysymysten ja harhaanjohtavan tiedon syöttämisen seurauksena ja vaarana on, että niiden tuloksena saadaan aikaan vääriä kertomuksia ja jopa tunnustuksia⁸¹.

---

⁷⁷ Ellonen ym. 1996, s. 160

⁷⁸ Santtila ym. 2008, s. 219

⁷⁹ Santtila ym. 2008, s. 219

⁸⁰ Santtila ym. 2008, s. 220

⁸¹ Haapasalo ym. 2000, s. 123

Pölönen toteaa, että yleisesti johdattelevalla (suggestiivisella) kysymyksellä tarkoitetaan kysymystä, joka a. ilmaisee halutun vastauksen tai muuten johtaa vastauksen haluttuun suuntaan, tai b. johon sisältyy oletus kiistanalaisesta seikasta. Lakitekstissä johdateltavuus määritellään sanoilla ”johtaa määrätynlaiseen vastaukseen”.⁸² Johdattelevia kysymyksiä tai ylipäätään johdattelua koskevaa säännöstä ei sisälly voimassaolevaan esitutkintalakiimme.

Kuulusteluissa esitettyjen johdattelevien kysymysten käyttö on katsottu olevan joissain tilanteissa sallittua, mutta niitä ei saa käyttää ensisijaisina kysymysmuotoina⁸³. Epäillyn kuulusteluissa johdattelevien kysymysten esittäminen on katsottu olevan mahdollista tilanteissa, joissa rikosepäilyyn taakse on jo konkreettista näyttöä ja tarkoituksena on saada valehteleva epäilty kertomaan asioista totuudenmukaisesti⁸⁴. Johdattelevilla kysymyksillä voidaan testata kuultavan kertomuksen uskottavuutta, ja niiden esittäminen on todettu olevan hyväksyttävää myös silloin, jos kysymysten avulla on mahdollista selvittää rikos, joka muutoin jäisi selvittämättä⁸⁵.

Johdattelevan kysymyksen taustalla on olemassa tietty oletus vastauksesta. Mitä vahvempi oletus kysymykseen sisältyy, sitä vaikeampi kuulusteltavan on vastata oletuksen vastaisesti. Tutkimuksien kautta on todettu, että johdattelevat kysymykset aiheuttavat vääristymiä vastauksiin. Kysymyksen johdattelevuus voi ilmetä eri tavoin. Ellonen ym. esittää, että pelkkä kysymys, oletko naimisissa, ei sisällä minkäänlaista haluttua vastausta, mutta kysymys, sinä olet naimisissa, etkö olekin, ilmaisee kuulustelijan oletuksen jo selkeästi.⁸⁶

Kuulusteltavaan ja hänen antamaan lausumaan voidaan vaikuttaa syöttämällä hänelle harhaanjohtavaa tietoa. Tutkijat ovat kiistelleet siitä, millä tavoin harhaanjohtavan tiedon antaminen ennen muistisuoritusta vaikuttaa syntyneeseen "muistijälkeen". Haapasalo ym. esittää Loftusin (1995) kaksi kilpailevaa teoriaa liittyen harhaanjohtavan tiedon vaikutukseen.⁸⁷ Haapasalo ym. tarkastelee asiaa rikoksen todistajien näkökulmasta, mutta samaa teoriaa voidaan mielestäni soveltaa yhtä lailla etenkin johdattelualttiiden rikoksesta epäiltyjen osalta.

Loftusin teoriat liittyvät siis siihen, vaikuttaako harhaanjohtava tieto muistiin varastoitua "oikeaan" tietoon siten, että harhaanjohtava tieto tekisi oikeasta tiedosta vaikeammin palautettavan, vai muuttaako harhaanjohtava tieto suoraan varastoitua muistitietoa jollain

---

⁸² Pölönen 2003, s. 424-425

⁸³ Helminen ym. 2012, s. 455

⁸⁴ Pölönen 2003, s. 262

⁸⁵ Helminen ym. 2012 s. 455-456

⁸⁶ Ellonen ym. 1996, s. 44

⁸⁷ Haapasalo ym. 2000, s. 57

tavalla. Loftus päätyi tutkimuksessaan siihen lopputulokseen, että kyse ei näyttäisi olevan alkuperäisen muistitiedon katoamisesta tai heikentymisestä.⁸⁸ Harhaanjohtavaa tietoa voidaan siis syöttää ihmiselle tapahtuman jälkeen, jolloin se vaikuttaa harhaanjohtavasti ihmiselle syntyneeseen muistijälkeen tapahtumasta.

Haapasalo ym. toteaa, että sanavalinnoilla voidaan johtaa tehokkaasti harhaan⁸⁹. Esimerkkinä Haapasalo ym. esittää kaksi kysymystä: "Millä nopeudella autot kulkivat, kun ne paiskautuivat yhteen?" ja "Millä nopeudella autot kulkivat, kun ne kolaroivat?". Ensimmäisessä esimerkissä kysymykseen sisältyy voimakkaampi verbi "paiskautua", minkä takia kuultava voi saada sellaisen mielikuvan, että kyseessä on ollut rajumpi onnettomuus, kuin mitä se todellisuudessa on ollut. Myös hienovaraisemmilla kysymyksillä voi johtaa harhaan. Jos kuultavalta kysytään "Näitkö sen liikennemerkkin?", saadaan enemmän kyllä-vastauksia kuin kysymykseen "Näitkö liikennemerkkin?".⁹⁰

Kun harhaanjohtava tieto on kätkeyty kysymykseen, se voidaan hyväksyä helpommin kuin väärä tieto, joka on sijoitettu kysymyksen keskiöön. Mutkikas kysymys, joka siirtää kuulusteltavan huomion pois siihen piilotetusta harhaanjohtavasta yksityiskohdasta, vääristää muistisuoritusta tehokkaasti. Harhaanjohtava tieto hyväksytään usein myös helpommin, jos sen antajalla on auktoriteetti tai muutoin korkea asema. Tämä pätee esimerkiksi poliisiin, joka on kuulustelussa auktoriteetin asemassa. Myös harhaanjohtavan tiedon antamisen ajankohdalla on merkitystä. Jos alkuperäisen tapahtuman ja harhaanjohtavan tiedon välillä on kulunut riittävästi aikaa, harhaanjohtava tieto vääristää muistisuoritusta helpommin. Mikäli väärä tieto esitetään heti tapahtuman jälkeen, sitä on helpompi vastustaa.⁹¹

Kuulustelija saattaa käyttää johdattelevia kysymyksiä tai syöttää kuulusteltavalle harhaanjohtavaa tietoa esimerkiksi silloin, jos kuulustelijalla on jonkinlainen etukäteiskäsitys asiasta ja kuulusteltavasta henkilöstä. Kuulustelija saattaa tällöin helposti kiinnittää huomiota seikkoihin, jotka tukevat hänen omaa hypoteesia. Voimakastahtoinen ja itsevarma kuulustelija voi pahimmillaan onnistua muuttamaan kuulusteltavan antamaa kertomusta, jos johdattelulle altis tai muuten helposti taipuvainen henkilö saadaan hyväksymään jokin kuulustelijan esittämä "fakta".⁹²

---

⁸⁸ Haapasalo ym. 2000, s. 57

⁸⁹ Haapasalo ym. 2000, s. 58

⁹⁰ Haapasalo ym. 2000, s. 58

⁹¹ Haapasalo ym. 2000, s. 58-59

⁹² Pölönen ym. 2003, s. 332

4.3. Muita epäilyn johdatteluun liittyviä seikkoja

Epäilyn persoonallisuus, ikä, älykyys ja psykopatologia ovat kaikki todettu vaikuttavan yksilön alttiuteen tehdä vääriä tunnustuksia. Jotkut ihmiset ovat kuulustelun painostuksessa herkempiä alistumaan, tai ovat alttiimpia johdattelulle kuin toiset. Sellaiset ihmiset, jotka ovat alistuvia sosiaalisissa tilanteissa, saattavat olla erityisen haavoittuvia kuulusteluhuoneessa. Johdattelualltiit ihmiset tekevät herkemmin esimerkiksi aiemmin käsiteltyjä sisäistettyjä tunnustuksia kuin normaali väestö keskimäärin.⁹³

Santtila ym. mukaan kahdessa suomalaisessa tutkimuksessa (Santtila ym. 1998 ja 1999) on tutkittu tarkemmin alkoholin vaikutusta johdateltavuuteen. Akuutin humalatilan katsottiin vähentävän johdateltavuutta, kun annos oli keskikokoinen. Toisaalta korkeiden alkoholipitoisuuksien on todettu heikentävän henkilön kykyä erottaa alkuperäisiä muistikuvia siitä tiedosta, jota harhaanjohtavat kysymykset tarjoavat. Kokoavasti voidaankin sanoa, että alkoholin vaikutukset kuulusteltavan johdateltavuuteen ovat monimutkaiset. Johdateltavuuden on todettu lisääntyvän henkilön humalatilan lisäksi myös unideprivaation ja vieroitusoireiden seurauksena.⁹⁴

Ellonen ym. on todennut, että epäilty saattaa pitäytyä kertomuksessa, jonka hän on antanut ensimmäisessä kuulustelussa. Tämä voi johtua nimenomaan siitä, että kertomus on kirjoitettu eikä siitä haluta enää poiketa.⁹⁵ Mikäli ensimmäinen kertomus on saatu johdattelemalla ja sen myötä siihen on kirjattu jotain väärin tai virheellisesti, voi kertomus pahimmillaan kertaantua, mahdollisesti koko rikosprosessin ajan⁹⁶.

Esitutkinnassa tehdyt kuulustelut ovat lähtökohtaisesti ”valvomattomia” tilanteita eli tavanomaisessa kuulustelutilanteessa läsnä ovat vain kuulustelija ja kuulusteltava. Kuulusteluissa ei siis yleensä ole ”kolmatta” kuulustelua tuomitsevaa tai sitä välittömästi arvioivaa osapuolta. Tästä syystä mahdollisuuksiin puuttua tehokkaasti esimerkiksi kuulustelussa käytettyyn johdatteluun on katsottu olevan esitutkinnassa lähtökohtaisesti huonommat kuin tuomioistuinkuulustelussa.⁹⁷

---

⁹³ Santtila ym. 2008, s. 223-224

⁹⁴ Santtila ym. 2008, s. 223-224

⁹⁵ Ellonen ym. 1996, s. 167

⁹⁶ Pölönen 2003, s. 332

⁹⁷ Pölönen 2003, s. 330

5. RIKOKSESTA EPÄILLYN KUULUSTELUN VAIKUTUS RIKOSPROSESSISSA

Rikoksesta epäillyn antamilla lausumilla oikeudenkäynnissä on katsottu olevan merkittävä asema rikoksen näyttöä ja sen riittävyttä arvioitaessa. Niiden on katsottu muodostavan usein rikosjutun keskeisen ja jopa ratkaisevan näytön.⁹⁸ Rikoksesta epäillyn lausumien suurella todistusarvolla tarkoitetaan kuitenkin epäillyn välittömästi oikeudenkäynnissä annettuja lausumia, ei esitutkinnan aikana kuulusteluissa annettuja lausumia. Suomessa rikosasioiden osalta tulee noudattaa laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL) määriteltyjä suullisuus- ja välittömyysperiaatteita, jotka lähtökohtaisesti estävät esitutkintakuulustelujen hyödyntämisen näyttönä oikeudenkäynnissä.⁹⁹

Suullisuusperiaatteen mukaan asianosaisen, kuten rikoksesta epäillyn, tulee pääsääntöisesti antaa kertomuksensa tuomioistuimessa suullisesti. Ensisijaisena kommunikointitapana tuomioistuimessa on siis yksinomaan puhuttu sana, eikä kirjoitettu tai luettu sana. Siellä epäillyn viittaus kuulustelukertomukseen tai sen ääneen lukeminen on lähtökohtaisesti kiellettyä.¹⁰⁰

Välittömyysperiaate on läheisessä yhteydessä suullisuusperiaatteeseen ja sillä tarkoitetaan lähinnä oikeudenkäyntimenettelyn välittömyyttä¹⁰¹. Välittömyyden vaatimus koskee asianosaisen, eli myös epäillyn lausumia sekä varsinaista todistelu. Välittömyysperiaatteen mukaan tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä.¹⁰² Välittömyysperiaate edellyttää siis sen, että tuomion perusteina käytetään mahdollisuuksien mukaan vain alkuperäisiä ja ensikäden todistuskeinoja¹⁰³. Esitutkintakertomuksen todisteena käyttämisen sijaan tuomioistuimessa on pääsäännön mukaan kuultava henkilökohtaisesti esitutkintakertomuksen antanutta henkilöä¹⁰⁴.

Näistä seikoista huolimatta rikoksesta epäillyn esitutkinnassa antamilla lausunnoilla on katsottu olevan merkittävä asema koko rikosprosessin jatkon ja myös rikosprosessin tuloksen kannalta¹⁰⁵. Näin ollen rikoksesta epäillyn kuulusteluissa käytetyllä johdattelulla voi olla merkitystä ja vaikutusta, jopa rikoksen tuomion kannalta. Selostan seuraavissa

---

⁹⁸ Pölönen 2003, s. 250

⁹⁹ Karma 2014, s. 17

¹⁰⁰ ROL 6:6§ 1 momentti, Jokela 2008, s. 361

¹⁰¹ Jokela 2008, s. 19

¹⁰² ROL 11 luvun 2 § 1 momentti, Jokela 2008, s. 364

¹⁰³ Jokela 2008, s. 20

¹⁰⁴ Karma 2014, s. 18

¹⁰⁵ Karma 2014, s. 20

alaluvuissa, millä tavalla epäiltyjen esitutkintakertomukset konkreettisesti vaikuttavat esitutkinnan jälkeisessä rikosprosessissa ja sen hoidossa.

5.2 Syyttäjän syyteharkinta

Syyttäjän on päätettävä syyteen nostamisesta, kun teko täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön ja on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Päätös siitä, ylittyykö syytekynnys vai ei, tehdään esitutkinnassa kertyneen materiaalin perusteella.¹⁰⁶

Esitutkinnan päätyttyä esitutkinnassa kertyneestä aineistosta on pääsääntöisesti laadittava esitutkintapöytäkirja. Esitutkintapöytäkirjaan tulee sisällyttää kuulustelupöytäkirjojen lisäksi myös kaikki muut tutkinnan aikana kertyneet asiakirjat, tallenteet ja valokuvat, jos niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa, tai jollei laissa ei toisin säädetä.¹⁰⁷ Valmistunut esitutkintapöytäkirja lähetetään tutkinnanjohtajan päätökselle syyttäjälle syyteharkintaa varten. Asia saatetaan syyttäjän harkittavaksi, kun tutkinnan aikana ilmi tulleiden asioiden perusteella voidaan olettaa rikoksen tapahtuneen, ja jotakuta on syytä epäillä rikoksesta.¹⁰⁸

Syyteharkinnan aikana syyttäjän on otettava huomioon kaikki esitutkinnassa ilmenneet seikat ja arvioitava niitä itsenäisesti, riippumatta siitä miten poliisi on asioita rikosoikeudellisesti arvioinut.¹⁰⁹ Huomioon on siis otettava kuulusteluiden lisäksi muut esitutkintatoimenpiteiden kautta ilmenneet seikat. Kuulusteluiden on kuitenkin katsottu olevan merkittävässä osassa arvioitaessa sitä, täyttyykö syytekynnys asiassa vai ei. Kuulustelupöytäkirjat muodostavat keskeisimmän osan esitutkintapöytäkirjaa, joten kuulustelut ovat syyteharkinnan kannalta merkittävässä asemassa.¹¹⁰

Kokoavasti voidaankin todeta, että esitutkinnan aikana tehdyillä kuulusteluilla on olennainen vaikutus siihen, eteneekö juttu tuomioistuinkäsittelyyn vai ei. Rikoksesta epäillyn kuulusteluiden osalta kuulustelulla on erityinen merkitys, jos epäilty on kertonut kuulusteluissa jonkin hänen syyllisyyttään vahvistavan tekijän tai jopa tunnustanut teon.¹¹¹

---

¹⁰⁶ Jokela 2008, s. 209-210

¹⁰⁷ ETL 9 luvun 6 §

¹⁰⁸ Helminen ym. 2012, s. 359 ja 363

¹⁰⁹ Karma 2014, s. 21

¹¹⁰ Helminen ym. 2012, s. 483

¹¹¹ Karma 2014, s. 20-21

5.3 Tuomioistuinkäsittely

Kuten jo luvun alustuksessa totesin, suullisuus- ja välittömyysperiaatteiden noudattamisen myötä esitutkintakertomukset jäävät lähtökohtaisesti tuomioharkinnassa huomioon otettavan oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Esitutkintakertomusten voidaan kuitenkin katsoa vaikuttavan monella eri tavalla asian käsittelyyn tuomioistuimessa ja sillä on katsottu olevan huomattava merkitys käytännön oikeuselämän kannalta¹¹².

Ensimmäinen huomioitava seikka on se, että esitutkintakertomukset vaikuttavat pääkäsittelyssä tapahtuvan kuulemiseen sisältöön¹¹³. Syyttäjä, puolustusasianajaja sekä tuomari tekevät usein kysymyksiä esitutkintakertomusten pohjalta¹¹⁴. Voidaan siis ajatella, että tämä on omiaan johdattamaan rikoksesta epäiltyä muistelemaan tapahtumia kuulustelukertomustaan myötäillen, vaikka se olisikin sisällöltään virheellinen. Kuulusteluissa kerrotut virheelliset tiedot voivat siis tämän myötä kertautua koko prosessin läpi.¹¹⁵

ROL 6 luvun 6 §:n 3 momentissa säädetään rikoksesta epäiltyä koskevasta rikosoikeudenkäyntimenettelyssä noudatettavista suullisuus- ja välittömyysperiaatteista tehtävästä poikkeuksesta. Lainkohdan mukaan, mikäli pääkäsittely pidetään, vaikka vastaaja ei ole saapuvilla, tuomioistuimen on tarpeen mukaan asiakirjoista selostettava, mitä poissaoleva asianosainen on asiassa esittänyt. Nämä selostetut asiat tulevat osaksi tuomioharkinnassa huomioon otettavaa oikeudenkäyntiaineistoa. Selostettavilla asiakirjoilla tarkoitetaan lähinnä vastaajan esitutkintapöytäkirjoista ilmenevän kannan selostamista tuomioistuimessa.¹¹⁶

ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetään edellytyksistä sille, milloin tuomioistuinkäsittelyssä asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta. Käytännössä tekojen täytyy olla suhteellisen lieviä, että näin voidaan menetellä. 11 §:n sallimissa poissaolokäsittelyissä puhutaan enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistuksesta ja 12 §:n mukaan vastaajaa ei voida tuomita kuutta kuukautta ankarampaan vankeusrangaistukseen. Vaikka tässä puhutaankin kohtuullisen lievistä teoista, näissä

---

¹¹² HE 222/2010, s. 59

¹¹³ Pölönen 2003, s. 329

¹¹⁴ Pölönen 2003, s. 352-357

¹¹⁵ Pölönen 2003, s. 332

¹¹⁶ Karma 2014, s. 23-24

tapauksissa rikoksesta epäillyn esitutkintakuulusteluissa kertoma otetaan osaksi tuomioharkinnassa huomioon otettavaa oikeudenkäyntiaineistoa.

Opinnäytetyöni aiheen kannalta merkittävimpänä suullisuus- ja välittömyysperiaatteista tehtävänä poikkeuksena voidaan pitää oikeudenkäymiskaaren (OK) 17 luvun 47 §:n 2 momenttiin sisältyvää säännöstä, joka tulee ROL 6 luvun 7 §:n 2 momentin nojalla sovellettavaksi myös rikoksesta epäiltyä tuomioistuimessa todistelutarkoituksessa kuultaessa.

OK 17 luvun 47 §:n 2 momentin mukaan epäillyn aikaisemmin antama (esitutkinta)kertomus saadaan lukea tuomioistuimelle kahdessa eri tilanteessa. Lainkohdan mukaan, jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta. Toinen tilanne on se, jos kuultava vaikenee häntä tuomioistuimessa kuultaessa, niin hänen aikaisempaa kertomustaan saadaan käyttää todisteena.

Jos rikosasian vastaaja muuttaa esitutkintakertomustaan jonkin faktaväitteen osalta tuomioistuimessa, esitutkintakertomus toiminee lähinnä vertailuaineistona tuomioistuimessa lausutulle. Jos taas vastaaja ei lausu tietyistä seikoista mitään, saattaa tuomioistuin pitää esitutkinnassa kerrottua luotettavana tietolähteenä. Tällöin tuomio saatetaan perustaa esitutkinnan aikana annettuihin faktalausumiin.¹¹⁷

Käytännössä kertomus siis luetaan oikeudenkäynnissä ääneen, joten se muuntuu osaksi suullista todistelua. Tavallaan ikään kuin tuomioistuimessa henkilökohtaisesti kuulusteltavan henkilön kertomuksen jatkeeksi tai täydennykseksi¹¹⁸. Lainkohtaa voidaan soveltaa kaikissa rikosoikeudenkäynneissä, eikä sitä ole siten rajattu koskemaan esimerkiksi vain tietyn laatuisten rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä.¹¹⁹

Yksi huomioonotettava seikka on myös se, että tuomioistuin tutustuu esitutkintamateriaaliin ennen asian pääkäsittelyä. Etukäteisesti aineistoon tutustuminen voi – ainakin välillisesti – vaikuttaa tuomioharkintaan ja sitä kautta jopa asiassa annettavan tuomion sisältöön.¹²⁰ ROL 11 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. Laki ei kuitenkaan kiellä

---

¹¹⁷ Pölönen 2003, s. 254

¹¹⁸ Pölönen 2003, s. 254

¹¹⁹ Karma 2014, s. 24

¹²⁰ Pölönen 2003, s. 345-349

perehtymistä esitutkinta-aineistoon etukäteen, joten tutustuminen on ainakin omiaan vaikuttamaan jollain tavalla tuomion sisältöön.¹²¹

Yhteenvetona voidaan siis todeta, että rikoksesta epäillyn esitutkinnassa antamat kertomukset voivat vaikuttaa, ja vaikuttavatkin, asian käsittelyyn tuomioistuimessa. Kertomuksilla voi joissain tilanteissa olla myös suoraa näytöllistä siihen, tuomitaanko syytetty rangaistukseen vai ei. Syyksi lukeva tuomio ei saa kuitenkaan perustua ratkaisevilta osin esitutkinnassa annettuihin kertomuksiin.¹²²

6. JOHDATTELUN HAVAITSEMINEN JA SEN KÄYTÖN ESTÄMINEN

Varsinaista johdatteleviin kysymyksiin, tai johdatteluun koskevaa säännöstä ei sisälly voimassaolevaan esitutkintalakiimme. Johdattelua koskevaa säännöstä olisikin haastava laatia, kun otetaan huomioon johdattelun monet eri ilmenemismuodot, joita käsittelemme aiemmin neljännessä luvussa ja käsittelemme myöhemmin myös seitsemännessä luvussa.

Esitutkintalaissa on kuitenkin mainittu useita keinoja, jotka sisältävät erilaisia työkaluja johdattelun estämiseksi ja havaitsemiseksi. Olennaista on se, miten kuulustelut toimitetaan sekä miten niissä esiin saadut tiedot talletetaan.¹²³

Karma on nostanut esille keinoja, joiden avulla johdattelun käyttöä voidaan havaita ja estää. Esitutkintalaissa olevista säännöksistä etenkin: 1. kuulustelun viivytyksettömän toimittamisen vaatimus, 2. kuulusteltavan ”kuulustelukuntoa” koskevat vaatimukset, 3. kuulusteltavan kertomuksen kirjaamiselle asetetut ja asetettavissa olevat vaatimukset, 4. kuulustelutilaisuuden ottaminen kirjaamisen lisäksi ääni- ja kuvatalenteeseen, 5. kuulustelutapaa koskevat säännökset sekä 6. kuulustelutodistajaan ja avustajan käyttöön liittyvät säännökset auttavat havaitsemaan ja estämään kuulustelussa käytettyä johdattelua.¹²⁴

---

¹²¹ Karma 2014, s. 25

¹²² Helminen ym. 2012, s. 489

¹²³ Karma 2014, s. 43

¹²⁴ Karma 2014, s. 43

6.1. Esitutkintaperiaatteet ja epäillyn oikeudet

Esitutkintalain 4 luvussa säädetään esitutkintaperiaatteista ja esitutkintaan osallistuvien oikeuksista. Olen sivunnut periaatteita jo joissain määrin opinnäytetyössäni ja todettakoon vielä, että niillä tulee olla vaikutusta sille, miten kuulustelija kohtelee rikoksesta epäiltyä kuulusteluissa. Epäillylle tulee ilmoittaa kaikki hänelle kuuluvat oikeutensa siten kuin esitutkintalain 4 luvun 16 §:ssä säädetään.

Esitutkintalain 4 luvun 1§:n tasapuolisuusperiaatteen mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäillyn vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet. Rikoksesta epäiltyä on myös esitutkintalain 4 luvun 2 §:n mukaan kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Syyttömyysolettaman tausta-ajatuksena on, että osa epäilyistä jää toteennäyttämättä tai saattaa jopa osoittautua vääriksi, minkä vuoksi on pyrittävä minimoimaan epäilyistä johtuvia haitallisia seuraamuksia¹²⁵.

6.2. Avustaja

Esitutkintalain 4 luvun 10 §:ssä säädetään oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa. Rikoksesta epäillyllä on oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa ja poliisin on ilmoitettava tästä oikeudesta ennen kuulusteluja, kuten esitutkintalain 16 §:ssä säädetään. Pelkkä avustajan käytöstä ilmoittaminen ei kuitenkaan auta havaitsemaan tai estämään johdattelun käyttöä esitutkinnassa, jos epäilty ei tosiasiallisesti käytä avustajaa. Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 1 momentin viimeisessä virkkeessä on niin kutsuttu huolehtimisvelvollisuus, jonka mukaan esitutkintaviranomaisena poliisin on lähtökohtaisesti huolehdittava siitä, että epäillyn oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan. Säännöksen tarkoituksena on luoda puitteet avustajan käytölle ja sille, että avustaja olisi mukana esitutkinnassa mahdollisimman aikaisesta ajankohdasta lähtien epäillyn niin tahtoa¹²⁶.

Avustajan tehtäviin ja toimintamahdollisuuksiin kuuluu hänen oikeutensa olla läsnä epäillyn kuulusteluissa. Johdattelun estämisen ja toteamisen kannalta avustajan läsnäololla on merkitystä. Avustajan ollessa läsnä kuulustelutilanteessa, hän näkee ja pystyy reagoimaan, jos kuulustelumenettely on jollain muotoa epäasiallinen. Avustaja voi siis puuttua johdattelevasti esitettyihin kysymyksiin tai johdattelun muihin muotoihin, mikäli sellaisia

---

¹²⁵ Helminen ym. 2012, s. 93

¹²⁶ HE 222/2010 vp, s. 198-199

kuulustelussa ilmenee. Pelkkä avustajan läsnäolo voi niin sanotusti ”tsempata” kuulustelijaa sillä tavoin, että hän kertoo epäilylle tämän oikeuksista eikä esitä johdattelevia kysymyksiä. Avustajan läsnäolo on myös omiaan estämään epäiltyyn kohdistuvaa painostamista.¹²⁷

Avustaja on yksi tietolähde siitä, miten kuulustelu on suoritettu ja miten siinä esille tulleet asiat on kirjattu esitutkintapöytäkirjaan. Pöytäkirjan laadinnan aikana kuulustelijan ja kuulusteltavan välille on voinut syntyä väärinymmärryksiä tai kuulustelijan kirjaukset voivat olla tulkinnanvaraisia. Esitutkintapöytäkirjan kirjauksen tulee vastata kuulusteltavan kertomaa.¹²⁸ Avustaja voi kiinnittää tähän huomiota esimerkiksi siten, että hän kysyy kuulustelussa päämieheltään sitä, onko päämiehellä ollut vaikeuksia saada vastauksensa kirjatuksi haluamaansa muodossa kuulustelupöytäkirjaan tai onko kuulusteltavaa painostettu antamaan tietyn sisältöinen lausuma¹²⁹. Esitutkintalain 7 luvun 17 § mahdollistaa sen, että myös avustaja saa kuulustelussa tutkijan luvalla esittää kuulusteltavalle kysymyksiä asian selvittämiseksi.

Avustajan perimmäinen tarkoitus on siis huomioida kuulustelussa tapahtuvat epäkohdat jo kuulustelun aikana eikä vasta sen jälkeen. Fredman toteaaakin, että epäilylle ei ole hyötyä avustajasta, joka sallii kuulustelijan virheellisen menettelyn vain voidakseen jälkikäteen ottaa asian esille.¹³⁰

Opinnäytetyöni näkökulmasta yhtenä avustajan käytön haittapuolena voidaan pitää sitä, että epäilty ei aina kuulustelussa kerro asiasta avoimesti, jos avustaja on paikalla. Epäilty voi mennä niin sanotusti ”avustajan selän taakse”. Avustaja voi läsnäolollaan häiritä myös kuulustelijan ja kuulusteltavan välille syntyvää vuorovaikutussuhdetta. Nämä seikat voivat johtaa siihen, että kuulustelija joutuu käyttämään kuulustelussa johdattelevampia eli enemmän suljettuja kysymyksiä.¹³¹

6.3. Kuulustelutodistaja

Esitutkintalain 7 luvun 11 §:ssä säädetään kuulustelutodistajasta. Kuulusteltava voi pyynnöstä saada kuulustelutilaisuuteen mukaan luotettavan ja esteettömän todistajan.

---

¹²⁷ Tapanila 2004, s. 26

¹²⁸ Tapanila 2004, s. 14

¹²⁹ Fredman 2013, s. 340

¹³⁰ Fredman 2013, s. 340

¹³¹ Tapanila 2004, s. 26 ja Karma 2014, s. 76-77

Tutkijalla on myös oikeus omasta aloitteestaan kutsua kuulustelutodistaja paikalle. Oikeus koskee kaikkia poliisin kuulusteltavana olevia ja näin ollen myös rikoksesta epäiltyjä.

Kuulustelutodistajana ei voi olla henkilö, jota luultavasti tultaisiin kuulemaan todistajana tutkittavana olevassa asiassa. Esitutkintalain hallituksen esityksessä on todettu, että kuulustelutodistajaksi olisi ensi sijassa valittava sellainen henkilö, johon kuulusteltava voi luottaa. Jos kuulustelutodistajaksi otetaan muu henkilö kuin poliisiorganisaatioon kuuluva virkamies, kuulustelutodistajan tulisi olla ennen kaikkea kuulusteltavan hyväksymä henkilö.¹³²

Kuulustelutodistajan perimmäinen tarkoitus on varmistaa se, että kuulustelussa puhuttu on merkitty kuulustelukertomukseen asianmukaisesti. Kuulustelutodistaja ei kuitenkaan valvo kuulustelujen objektiivisuuden toteutumista tai sen vaarantumista, vaan objektiivisuuden vaarantumisen arviointi jää kuulusteltavan ja hänen avustajansa tehtäväksi. Todistajan käytöllä on kuitenkin merkitystä niin kuulusteltavan kuin kuulustelijan oikeusturvan kannalta. Käyttämällä kuulustelutodistajaa pyritään varmistumaan siitä, että kuulustelut suoritetaan luotettavasti ja puolueettomasti. Todistajan avulla voidaan myös jälkeenpäin selvittää, mitä kuulustelun aikana on tapahtunut.¹³³

Karma on haastatellut tutkielmaansa varten Poliisiammattikorkeakoulun kuulusteluopin opettajaa ylikomisario Pauli Mäkelää, joka on todennut, että tilanteet, joissa kuulustelutodistaja olisi läsnä koko kuulustelun ajan, ovat harvinaisia. Vaikka se on yleisempää rikoksesta epäiltyjen kuulusteluissa kuin esimerkiksi todistajien kuulusteluissa, yleensä kuulustelutodistaja on läsnä vain silloin, kun kuulustelukertomusta allekirjoitetaan.¹³⁴ Tällöin kuulustelutodistajaa ei voida jälkeenpäin käyttää todentamaan sitä, miten kuulustelukertomus on saatu syntymään vaan kuulustelutodistajan tarkoituksena on ollut vain varmistaa, että kirjattu kertomus vastaa kuulusteltavan allekirjoitushetken tahtoa.¹³⁵ Yhteenvedona tästä voidaankin todeta, että myös kuulustelutodistajan käytöllä voi olla ennalta-estävä vaikutus epäillyn johdattelun kannalta mikäli kuulustelutodistaja on ollut läsnä koko kuulustelutilaisuuden ajan.

---

¹³² HE 222/2010 vp, s. 220-221 ja Rantaeskola ym. 2014, s. 212

¹³³ Helminen ym. 2012, s. 417

¹³⁴ Karma 2014, s. 71

¹³⁵ Ellonen ym. 1996, s. 222-223

6.4. Esitutkinnan toimittamisaika ja kuulusteltavan ”kuulustelukunto”

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:n mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Tällä tarkoitetaan koko esitutkintavaihetta, joka sisältää vaaditut esitutkintatoimenpiteet ja siten myös rikoksesta epäillyn kuulustelut¹³⁶.

Karma toteaa tutkielmassaan, että vaatimus kuulustelujen viivytyksettömästä toimittamisesta ei lähtökohtaisesti estä kuulustelijaa johdattelemasta. Karma kuitenkin mainitsee, että joutuisuusvaatimus palvelee ainakin välillisesti pyrkimystä estää johdattelun käyttöä. Tähän liittyy se, että kuulusteltavan muistikuvat tapahtumista ovat parhaimmat heti tapahtuman jälkeen. Ajan kuluessa muistikuvatkin huononevat. Kun kuulusteltavan muistikuvat ovat hyvät, kuulustelijan ei oletettavasti tarvitse turvautua kaikista suljetuimpiin, ja johdattelevimpiin, kysymyksiin. Kuulustelija saa näin helpommin tapahtumasta tietoa vapaan kerronnan ja avointen kysymysten kautta. Suljettuja kysymyksiä käytetään vasta sen jälkeen, kun kuulusteltavalta on saatu tietoa tapahtumasta vapaan kerronnan kautta. Parhaimmassa tapauksessa viivytyksetön kuulusteleminen voi siis Karman mukaan välillisesti estää myös epäasianmukaisten kuulustelumenetelmien käyttöä.¹³⁷

Esitutkintalain 7 luvun 3 §:ssä sanotaan, että jos henkilö on niin päihtynyt alkoholista tai muusta huumaavasta aineesta niin, että hänen ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saa kuulustella vain, jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Esitutkintalain esitöissä lähdetään siitä, että päihtyneen kuulustelemiseen tulisi suhtautua pidättyvästi. Kuulusteltavan on ymmärrettävä kuulustelun merkitys ja hänen on kyettävä vapaasti harkitsemaan kertomuksensa sisältö. Toisaalta on arvioitava myös sitä, kuinka tärkeää kiireellinen kuulustelu on teon selvittämisen kannalta. Vastakkain ovat siis yksilön oikeusturvaintressi ja rikoksen selvittämisentressi.¹³⁸

Päihtyneen rikoksesta epäillyn kuulustelun haittapuolia ja alkoholin vaikutuksia johdatteluun olen käsitellyt aiemmin luvussa 4.4. Käytännössä alkoholin tai muun huumaavan aineen vaikutuksen alaisena olevaa, jonka ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä saa kuulustella vain, jos se on rikoksen selvittämisen kannalta välttämätöntä. Välttämättömyys on katsottu tarkoittavan esimerkiksi tilanteita, joissa rikoksen muun osalliset on selvitettävä, tai jos tarkoituksena on ehkäistä tai rajoittaa rikoksen

¹³⁶ Helminen ym. 2012, s. 116

¹³⁷ Karma 2014, s. 45

¹³⁸ Rantaeskola ym. 2014, s. 196 ja HE 222/2010 vp, s. 216

seurauksia tai poistaa vaaratilanne.¹³⁹ Karman mukaan Suomessa päähtyneen kuulustelu on poikkeuksellista ja sitä pyritään välttämään¹⁴⁰.

6.5. Kuulustelupöytäkirjan laatiminen ja kuulustelukertomuksen kirjaaminen

Esitutkintalain 9 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan esitutkintatoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan, jollei laissa erikseen muuta säädetä. Tämä tarkoittaa sitä, että kuulustelutilaisuudesta on aina laadittava asianmukainen kuulustelupöytäkirja. Saman pykälän 2 momentin mukaan kuulustelusta laaditaan kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä.

Esitutkintalain 9 luvun 2 §:n 1 momentissa säädetään kuulustelupöytäkirjan tarkastamisesta ja sen korjaamisesta. Heti kuulustelun päätyttyä kuulustelupöytäkirja on annettava kuulustellun tarkastettavaksi. Tapauksesta riippuen tarkastaminen voidaan tehdä lukemalla kuulustelukertomus ääneen, jos kyseessä olisi esimerkiksi lyhyt kertomus, tai antamalla kirjattu kertomus kuulusteltavan luettavaksi. On myös mahdollista käyttää molempia tapoja samalla kertaa.¹⁴¹ Tarkastamistavasta huolimatta momentissa mainitaan myös, että kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Pykälän 2 momentissa säädetään siitä, että kuulustelupöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydetty korjaukset ja lisäykset on tehty.

Ongelmallista on se, kuinka tarkasti rikoksesta epäilty tarkistaa kirjatun kuulustelupöytäkirjan. Karstinen oli observoinut aitoja kuulustelutilaisuuksia ja havainnut, että kuulusteltavia ei enää kuulustelun jälkeen kiinnostanut lukea kirjattua kertomusta. Karstisen tutkimuksessa suurin osa kuulustelijoista lukikin kirjatun kertomuksen ääneen kuulusteltavalle. Karstisen mukaan tarkistus koetaan usein välttämättömänä pahana eikä sitä aina ymmärretä, kuinka tärkeä merkitys asian oikealla kirjaamisella todellisuudessa on.¹⁴²

Kuulustelut tulisi kirjata joko vapaata kerrontaa tai kysymys-vastaus-menettelyä käyttäen. Kirjaustavan käyttöön vaikuttaa kuulusteltavan asennoituminen esitettyihin kysymyksiin, mutta myös kuulustelijan ammattitaito. Vapaan kerronnan on kuitenkin todettu antavan kysymys-vastaus-menettelyä paremmat edellytykset kuulustelijan ja kuulusteltavan

---

¹³⁹ Helminen 2007, s. 228

¹⁴⁰ Karma 2014, s. 46-47

¹⁴¹ Rantaeskola ym. 2014, s. 248-249 ja HE 222/2010 vp, s. 228

¹⁴² Karstinen 1998, s. 138

kommunikoinnille. Olennaista on se, että kuulustelija erottelee kirjaamassa kertomuksessaan sen, mikä on kuulusteltavan vapaata kerrontaa ja mitkä vastaukset on saatu kysymysten kautta. Kuulustelukertomuksesta täytyy siis ilmetä, mitä kysymyksiä on tehty ja miten ne on asetettu vastattavaksi.¹⁴³

Karman mukaan kuulustelukertomuksen kirjaamiselle asetettujen ja asetettavissa olevien vaatimusten voidaan katsoa ehkäisevän esitutkinnan aikana käytettyä johdattelua. Niiden tarkoituksena on ennen kaikkea auttaa välittämään kuulustelun ulkopuolisille tietoa siitä, mitä kuulustelussa on tosiasiallisesti tapahtunut. Kuulustelukertomukseen kirjattu voi monesti olla kuulustelun ulkopuoliselle ainoa tapa arvioida sitä, onko kuulustelussa käytetty johdattelua ja miten johdattelu on mahdollisesti vaikuttanut kuulusteltavan kertomuksen sisältöön.¹⁴⁴

6.6. Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen

Esitutkintalain 9 luvun 3 §:n mukaan kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Velvoite kuulustelutilaisuuden kokonaan tai osittain tallentamiselle syntyy, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten.

Tallentamisesta on ilmoitettava kuulusteltavalle. Tallennukseen ei kuitenkaan tarvita kuulusteltavan suostumusta, vaan asiasta päättää asianomainen kuulustelija. Käytännössä kuulusteleminen voi olla vaikeaa, jos tallennusta tehdään ilman kuulusteltavan suostumusta.¹⁴⁵

Tallentamiselta edellytetään sitä, että siinä käytetään sekä äänen että kuvan käyttämistä tallentamisessa. Tallentamiseen liittyvän pykälän tarkoituksena on edistää kuulustelutilaisuuden ottamista ääni- ja kuvatallenteelle eikä sen kynnys tarvitse olla korkea. Pykälässä mainittu asian laatuun liittyvä seikka voi olla esimerkiksi rikoksen vakavuus, tai se, jos on syytä olettaa, että tapauksen todistajat tulevat puhumaan asiasta ristiriitaisesti. Muita kuulusteltavan henkilöä koskevia syitä voivat olla muun muassa nuori ikä, päihtyneisyys, mielentilan häiriintyneisyys tai ulkomaalaisuus. Asian laatuun ja

---

¹⁴³ Helminen ym. 2012, s. 459-460

¹⁴⁴ Karma 2014, s. 49

¹⁴⁵ Helminen ym. 2012, s. 493

kuulusteltavan henkilöön liittyvät syyt eivät kuitenkaan yksinomaan velvoita kuulustelutilaisuuden tallentamista. Tallentamiselle tulee olla syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten.¹⁴⁶

Esitutkintalain hallituksen esityksessä on mainittu, että kuulustelujen tallentamisen lisäämisellä voitaisiin ainakin vakavimpien rikosten osalta parantaa mahdollisuuksia selvittää kuulustelukertomuksen tosiasiallinen sisältö ja kertomuksen antamisolosuhteet. Tuomioistuinkäsittelyn yhteydessä tulee ajoittain vastaan väitteitä esitutkintakertomusten kirjausten virheellisyyksistä, epätäsmällisyyksistä ja puutteellisuuksista. Siellä esitetään myös silloin tällöin väitteitä poliisin painostuksesta ja epäasiallisesta vaikuttamisesta rikoksesta epäiltyyn kuulustelun aikana.¹⁴⁷

Ääni- ja kuvatallentamisen yleisyydestä ei ole saatavissa tarkkoja tietoja.¹⁴⁸ Karma on tutkielmassaan haastatellut ylikomisario Pauli Mäkelää, jonka mukaan rikoksesta epäiltyjen kuulustelujen videointi on jatkuvasti lisääntymässä. Videointi kulkee ainakin joissain määrin käsi kädessä teon vakavuuden kanssa. Vakavamman rikollisuuden ollessa kyseessä videoiminen on enemmänkin sääntö kuin poikkeus. Vähäiset ja rutiiniluontoiset jutut taas jäävät usein tallentamisen ulkopuolelle.¹⁴⁹

Keinona johdattelun käytön havaitsemiseksi ja sen vaikutusten arvioimiseksi ääni- ja kuvatallentaminen on ylivoimainen. Sen avulla voidaan jälkeenpäin arvioida kuulustelun tapahtumia autenttisella ja sanatarkalla tavalla ilman tulkinnanvaraisuuksia¹⁵⁰. Samalla voidaan arvioida myös kuulustelijan ja kuulusteltavan välistä sanatonta viestintää¹⁵¹, kuten käytettyjen sanojen erilaisia äänenpainoja sekä ilmeitä ja eleitä. Tallentamisella voidaan katsoa olevan myös kuulustelun toimittamista, kuulustelukertomuksen kirjaamista ja tämän myötä myös johdattelua ennalta-estävä vaikutus, sillä kuulustelija joutuu kiinnittämään erityistä huomiota kuulustelun asianmukaiseen toimittamiseen¹⁵².

Tallentamiselle on todettu myös haittapuolia, kuten esimerkiksi Karstisen tutkimuksessa, jossa kuulustelijat ja kuulusteltavat olivat todenneet, että tallentaminen häiritsee kuulustelutilaisuuden luottamuksellisuutta ja kahdenkeskisyyttä. Poliisit ovat suhtautuneet

---

¹⁴⁶ Rantaeskola ym. 2014, s. 250 ja HE 222/2010 vp, s. 228-229

¹⁴⁷ HE 222/2010, s. 62-63

¹⁴⁸ HE 222/2010, s. 62

¹⁴⁹ Karma 2014, s. 60

¹⁵⁰ Karstinen 1998, s. 129

¹⁵¹ Ellonen ym. 1996, s. 213

¹⁵² HE 222/2010 vp, s. 63

epäilevästi tallenteiden käyttöön kuulusteluissa.¹⁵³ Epäilyistä huolimatta ääni- ja kuvataallentaminen tarjoaa tehokkaan keinon varmistua kuulustelujen tapahtumista ja tarvittaessa jälkikäteen arvioida käytetyn johdattelun vaikutuksia paitsi epäiltyjen esitutkinnassa antamiin lausumiin, myös oikeudenkäynnissä annettuihin lausuntoihin ja niiden todistusarvoon¹⁵⁴.

7. HAASTATTELUT

7.1. Haastateltavat

Haastattelin opinnäytetyöhöni kolmea eri henkilöä. Ensimmäinen haastatteluni oli 20.2.2018, jolloin haastattelin puhelimitse Tampereella asianajajana toimivaa Kaarle Gummerusta. Haastattelun kesto oli 52 minuuttia.

Kaarle Gummerus on asianajaja ja varatuomari. Hän on toiminut asianajajan tehtävissä vuodesta 1995 alkaen. Gummerus kertoi, että hän on tietoinen poliisin nykyisistä kuulustelumenetelmistä. Hän on työnsä puolesta viikoittain mukana kuulusteluissa ja tuntee kuulusteluun liittyvän lainsäädännön.

Toinen haastattelu oli 27.2.2018, jolloin haastattelin henkilökohtaisesti Poliisiammattikorkeakoulun rikos- ja rikosprosessioikeuden lehtori Pauliina Potilaa. Haastattelun kesto oli 45 minuuttia.

Pauliina Potila on oikeustieteiden maisteri ja varatuomari. Potila on toiminut erilaisissa lakimiestehtävissä, julkisena oikeusavustajana ja kihlakunnansyyttäjänä. Tällä hetkellä Potila on rikos- ja rikosprosessioikeuden lehtori Poliisiammattikorkeakoululla. Potila kertoi, että hän on tietoinen poliisin nykyisistä kuulustelumenetelmistä. Hän on tutustunut poliisin tekemiin rikoksesta epäillyn kuulusteluihin ja kuulustelukertomuksiin eri työtehtäviensä kautta.

Tapio Santaoja lähetti vastaukset haastattelurungon kysymyksiin kirjallisesti 11.3.2018 ja kävin hänen kanssaan puhelinkeskustelun samana päivänä. Santaoja tarkensi joitain vastauksia puhelimesta 11.3.2018.

---

¹⁵³ Karstinen 1998, s. 129-130

¹⁵⁴ Karma 2014, s. 65

Tapio Santaoja on toiminut poliisin tehtävissä yli 35 vuotta. Hän on työskennellyt 27 vuotta esimiestehtävissä. Hän on ollut valvonta- ja hälytyssektorilla ryhmänjohtajana sekä kenttäjohtajana ja rikostutkinnassa ryhmänjohtajana, rajoitetuin tutkinnanjohtajan oikeuksin. Santaoja on toiminut poliisikoululla kuulusteluopin opettajana vuosina 2010-2013. Tällä hetkellä Santaoja työskentelee Porin poliisiasemalla rikosylikonstaapelina. Santaoja on mielestään hyvin ajan tasalla poliisin tämän hetkisistä kuulustelumenetelmistä. Santaoja on suorittanut uransa aikana lukuisia määriä kuulusteluja ja hän on esimiehen asemassa tarkistanut tutkintaryhmänsä tekemiä esitutkintapöytäkirjoja.

7.2. Aineiston analysointi

Aineiston analysoinnin tarkoituksena on tuoda kerättyyn aineistoon selkeyttä ja esitellä tutkimustuloksia. Analysoinnin yhteydessä esitellään tutkimuksessa syntyneitä uutta tietoa. Aineiston analyysille ja sen tulkitsemiselle ei ole yksiselitteisiä ohjeita vaan ne muodostuvat etenkin tutkijan oman tieteellisen ajattelun ja näkemyksien kautta.¹⁵⁵

Tallensin Gummeruksen ja Potilan haastattelut digitaalisella ääninauhurilla. Kuuntelin haastattelut ja litteroin ne yksittäisiksi Word-asiakirjoiksi. Litteroinnilla tarkoitan sitä, että kirjoitin auki lähes kaikki mitä haastatteluissa puhuttiin. Jätin litteroinnin ulkopuolelle täytesanoja, joilla ei ole analyysin kannalta merkitystä. Santaojan haastatteluvastaukset sain kirjallisesti Word-asiakirjalle, johon lisäsin Santaojalta suullisesti puhelimen välityksellä saadut täydennykset. Merkitsin täydennykset erikseen asiakirjaan.

Käytin jokaisen haastateltavan kanssa samaa haastattelurunkoa. Litteroinnin yhteydessä asettelin haastateltavien vastaukset ennalta määriteltyjen teema-alueiden alle. Haastattelurungossa oli neljä laajempaa teemaa ja jokaisen teeman sisällä oli tarkentavia kysymyksiä. Kysymyksillä oli tarkoitus ohjata haastateltavaa antamaan vastauksia siten, että vastaukset olisivat yhteydessä opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiä kanssa.

Seuraavaksi käyn haastattelut läpi tiivistämällä niiden ydinsanomien haastatteluissa käytettyjen teemojen alle. Litteroitua materiaalia kertyi runsaasti, joten luonnollisesti olen jättänyt joitain haastattelujen aikana puhuttuja asioita pois. Analysoinnit ovat allekirjoittaneen tekemiä ja näin ollen omia tulkintojani haastateltavien sanomisista. Elävöittääkseni tekstiä, nostan ajoittain esille suoria lainauksia haastattelumateriaalista.

---

¹⁵⁵ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, s. 55-56

7.3. Haastatteluissa käytetyt teemat

Seuraavien alaotsikoiden alle on eritelty haastattelujen teemat, jotka on jaettu tarkentavien kysymysten myötä pienempiin osiin. Teemojen alle on kerätty allekirjoittaneen mielestä olennaisimmat seikat haastatteluista.

7.3.1 Rikoksesta epäillyn poliisikuulustelu ja siinä käytetty johdattelu

Rikoksesta epäillyn johdattelu

Kaarle Gummeruksen mukaan rikoksesta epäillyn johdattelu voi olla niin näkyvää kuin sellaista, että se ei näy tai ilmene mistään. Gummeruksen mukaan johdattelun näkyvä osuus on se, kuinka kuulustelijan tekemät kysymykset on rakennettu. Eli siis kuinka avoimia tai kuinka johdattelevia kysymykset ovat:

”Kun kuulustelija kysyy, että minkä näköinen oli se mies, joka käytti sinua seksuaalisesti hyväksi. Niin sehän pitää jo sisällään sen, että se johdatellaan kertoon siitä, että häntä on käytetty seksuaalisesti hyväksi. Tai jos se sanotaan, että miltä se ihminen näytti, joka sinua pahoinpiteli. Kun pitäis tietysti aina miettiä sitä, että johdattelu tai kuulustelu, ihminen itse tuottais sen tekstin.”
(Gummerus)

Gummeruksen mukaan johdattelu voi olla myös epäillyn painostamista:

”Johdattelu voi olla painostavaa -- johdatellaan hakee määrättyjä vastauksia sillä, että epäiltyä myös samalla vähän painostetaan, eli olis nyt syytä kertoa, että kuka siinä oli mukana, ettei sun vaimoo tartte tänne hakee. Sitä ei näy koskaan siellä kysymyksenä papereissa.” (Gummerus)

Pauliina Potilan mukaan rikoksesta epäillyn kuulusteluissa johdattelulla tarkoitetaan etenkin sitä, miten kuulustelija asettelee kuulusteltavalle esitetyt kysymykset eli kuinka avoimia, tai kuinka suljettuja ja johdattelevia kysymykset ovat. Potilan mielestä on johdattelevaa käyttää esimerkiksi vaihtoehdon antavia kysymyksiä tai kyllä- tai ei- vastauksiin pyrkiviä kysymyksiä, koska kysymyksillä pyritään saamaan tietynlainen vastaus. Potilan mielestä suljettujen kysymysten esittäminen on kuitenkin ajoittain välttämätöntä ja aivan sallittua. Tiedonhankinnan täytyy kuitenkin lähteä siitä, että kuulusteltavalta saadaan tietoa avoimilla kysymyksillä.

Tapio Santaojan mukaan pahinta johdattelua on se, kun uskotellaan kuulusteltavalle asioita, jotka ovat vailla todenperäisyyttä. Hänkin nosti esille kysymysten asettelun:

”Lisäksi kysymysten asettelulla voidaan johdatella, tekemällä kysymyksestä jossain sellainen, että kuulusteltava ajattelee, että näinhän sen asian täytynee olla. Annetaan kuulusteltavalle mielikuva, että poliisi tietää asiasta paljon enemmän kuin mitä todellisuudessa tietääkään. Aletaan käydä kauppaa kuulusteltavan vapaudella ja ns. tunnustamisella. Kerrotaan vastoin todellisuutta, että kuulusteltavan rikoskumppanit ovat jo asian kertoneet, joten hänen on syytä kertoa.” (Santaoja)

Gummerus nosti haastattelussaan esille kuulustelujen ulkopuolella käydyt keskustelut rikostutkijan ja rikoksesta epäillyn välillä. Tällä hän tarkoittaa keskusteluja, jotka käydään ennen kuulusteluja, tai jos kuulusteluja on useampia, niin kuulustelujen välissä. Nämä keskustelut eivät yleensä näy tai tule ilmi esimerkiksi kuulustelukertomuksesta, mutta niillä voi kuitenkin olla vaikutusta siihen, mitä epäilty kuulustelussa kertoo.

Kuulustelujen ulkopuolisia keskusteluja käydään siis esimerkiksi silloin, kun rikoksesta epäilty on pidätettynä tai vangittuna poliisivankilassa. Poliisivankilat ovat usein poliisiasemien yhteydessä, joten rikostutkijan on helppo käydä tapaamassa pidätettynä tai vangittuna olevaa rikoksesta epäiltyä. Gummeruksen mukaan tapaamiset voivat olla esimerkiksi rikostutkijan ja epäillyn välisiä tupakalla käyntejä. Gummeruksen mielestä tämänkaltaiset tapaamiset ja niiden yhteydessä käydyt keskustelut ovat äärettömän isossa roolissa, kun puhutaan johdattelusta.

Esimerkkinä kuulustelujen ulkopuolella käytyjen keskustelujen vaikutuksesta itse kuulustelutilanteeseen ja sen tuotoksena syntyvään kuulustelukertomukseen nostan kohdan Gummeruksen haastattelusta:

”-- sitten johdattelussa on myös semmosta johdattelua, et kun me ollaan kuulustelussa niin me nähdään, kun me luetaan sitä kuulustelukertomustan et tässä on keskusteltu itse asiassa aika paljon enne ku tuo kysymys on tullu tohon. Tai jos on vapaata kerrontaa et mä voin sanoo et mä tunnen mun päämieheni sen verran hyvin, et se ei tommosta tekstiä iha suoraan tuota. Et tää on syntyny keskustelujen kautta. Kun myös katsotaan kuulusteluaikaa, joka on kestäny vaikka puoltoista tuntia ja siinä on kakskyt-viis riviä tekstiä ja me tajutaan, et siinä on keskusteltu aika paljon asiaa joka ei näy missään. Ja sen tuloksena on muotoutunu joku kertomus. Tää on yks tapa, siis se niin sanottu

piiloon jäänyt johdattelu, joka on se tavallaan se voi olla joskus sen epäillyn etu, koska silloin turvataan se ettei siihen kohdisteta mitään esitutkintatoimenpiteitä, mutta sen ongelmallisuus on siinä että me ei pystytä sitä koskaan tarkistaan eikä tietä mitä se tarkkaan ottaen on.” (Gummerus)

”Onko tää ilmennyt sitten niin, et onko nää teijän päämiehet ite kertonu, että tämmösiä keskusteluja on käyty niin kuin tavallaan ohi paperin?”(Haastattelija)

”Siis monta kertaa ku mä oon käyny kuulustelussa ja tuun sinne uudestaan, niin mun päämies sanoo et hän on jutellut tutkijan kans tossa eilen illalla tuolla kopissa ja he on nyt sopinu et tää kerrotaa nyt näin. Ja siitä ei edes ole mun kanssa keskusteltu. Hän itte päättää miten hän sen tekee, en mä sitä sano. Mutta tota se vaan kuvaa sitä, että kyllä sitä tapahtuu.” (Gummerus)

Potilakin otti haastattelussaan esille kuulustelujen ulkopuolella käydyt keskustelut. Hänen mukaan kuulustelija rakentaa niiden kautta luottamussuhdetta kuulusteltavaan. Myös tällaisen luottamussuhteen rakentaminen voi Potilan mukaan johtaa siihen, että epäilty altistuu helpommin poliisin johdateltavaksi.

Gummerus näkee mahdolliseksi sen, että epäilty antaa kuulustelussa väärän tunnustuksen tai kertomuksen. Hän kertoi esimerkin tapauksesta, jossa ulkomaalaistaustaiset henkilöt oli otettu kiinni rikokseen epäiltyinä. Tässä tapauksessa yksi naishenkilö otti niin sanotusti syyt niskoilleen eli tunnusti tehneensä rikoksen, vaikka näin ei ollut. Gummeruksen esimerkistä jäi epäselväksi, mikä oli naisen motiivi tunnustamiselle. Tapaus kuitenkin osoittaa, että myös Suomessa väärien tunnusten mahdollisuus on olemassa. Poliisit olivat tapauksen muun näytön perusteella kuitenkin todenneet, että nainen ei ole syyllinen.

Potilankin mukaan on mahdollista, että epäilty antaisi kuulustelussa väärän tunnustuksen. Hän ei pidä sitä kuitenkaan kovin yleisenä. Hänen mukaansa sellaisen teon tunnustaminen, jota epäilty ei ole tehnyt, ei ole tyypillistä. Potilan mukaan tällaisen tunnustuksen tekevän henkilön täytyisi olla johdattelulle täysin altis.

Santaojan mielestä se, että epäilty antaisi täysin epätodennukaisen kertomuksen on harvinaista. Hänen mukaansa onnistuneella johdattelulla saadaan yleensä aikaan se, että epäilty saadaan kertomaan juttuun liittyvät asiat.

Miksi kuulustelija johdattelee?

Gummeruksen mukaan kuulustelijan johdatellessa kuulusteltavaa, hän haluaa aika usein tietoa jostain toisesta rikostapaukseen liittyvästä ihmisestä. Gummerus kertoi, että muita syitä johdattelulle voi olla esimerkiksi tunnustuksen saaminen epäillyltä.

Potila ajattelee, että kuulustelija johdattelee saadakseen kuulustelusta hänelle mieleisen ratkaisun:

”No se on se halu saada mieleinen ratkasu asiassa, tai -- mieleinen kertomus. Eli kyllä kaiketi se motivaatio on siellä poliisin puolella se et saadaan -- se tunnustus tai et saadaan se haluttu kertomus tai saadaan se haluttu näyttö. Kyllähän se poliisia -- siellä taustalla motivoi. Eli vaikka nyt on syyttömyysolettama ja näi nii kyllähä poliisilla on taipumus tietenkin, kun se on jotakin mieltä vaikka siitä, että tämä epäilty on tehny sen teon niin kyllähän se koittaa, luonnollisestikin ehkä sitten -- saada sen näytön sitten nimenomaan osottaa sitä, että tämä tekijä tai epäilty on se tekijä.” (Potila)

Santaojan mukaan yksi vaikuttava tekijä on esimiesten luoma paine selvittää esimerkiksi vaativa rikosjuttu. Painetta voi kertyä myös työyhteisöltä tai medialta. Jos kuulustelijalla on huono itsetunto niin se voi johtaa siihen, että hänelle syntyy halu näyttää, että kyllä hän saa epäillyn puhumaan.

Johdattelu – voiko sitä tapahtua kuulustelijan tiedostamatta tai tahattomasti?

Potila oli sitä mieltä, että kuulustelija voi tiedostamattaankin johdatella kuulusteltavaa kuulustelutilanteessa. Potilan mukaan se voi johtua kokemattomuudesta tai sitten se voi tapahtua esimerkiksi kuulustelijan huolimattomuudesta:

”Niin ei se aina -- siellä sitte ole se joteki se fokus siinä kysymyksen asettelussa, että tajuais kysyä kaikki niiku avoimina kysymyksiä tai mitä, miten, alkavina. Et se tilanne vie mennessään siten, että sitä voi tehdä huomaamattakin --, että ne kysymysten asettelut on johdattelevia. Siihen pitääkin -- paremminkin kiinnittää huomiota koko ajan, että se ei menis johdattelevaks. Se on aika vaikeeta. Et se pitää -- tiedostaa koko ajan.” (Potila)

Santaojankin mukaan kuulustelija voi johdatella kuulusteltavaa myös tiedostamatta. Siihen voi vaikuttaa esimerkiksi kuulustelijan kiire kuulustelun suorittamiselle, jos kuulustelija ei ole ehtinyt valmistella kuulustelua riittävän huolellisesti.

Gummerus taas näkee, että johdattelu on yleensä tiedostettua toimintaa. Hän kuitenkin toteaa, että tahatontakin johdattelua tapahtuu. Gummeruksen mukaan johdattelua voi tapahtua tiedostamatta silloin, kun kuulustelijalla on jokin olettaus jostain rikokseen liittyvästä seikasta. Esimerkkinä Gummerus kertoo, että jos kuulustelija tietää, että epäilty on lyönyt asianomistajaa jollain kättä pidemmällä, niin kuulustelija saattaa tahattomasti muotoilla kysymyksen siten, että kysymys sisältää oletuksen siitä, ettei lyönti ole tapahtunut nyrkillä.

Epäillyn johdattelualttius

Potila ajattelee, että epäilty altistuu kuulusteltavan johdateltavaksi ensinnäkin poliisin auktoriteettisen aseman vuoksi. Tärkeänä tekijänä on myös kuulusteltavan oma kokemus rikosprosessista. Kokemattomat epäillyt ovat Potilan mukaan alttiimpia johdattelulle. Potila korostaa, että maallikon on aika helppoa joutua johdateltavaksi, jos poliisi tarkoituksella pyrkii johdattelemaan epäiltyä johonkin suuntaan. Johdattelulle alttiimpia ollaan myös silloin, jos epäillyllä ei ole avustajaa kuulustelutilanteessa mukana. Kukaan ei tällöin puutu mahdollisiin johdatteleviin kysymyksiin eikä epäilty välttämättä ymmärrä millaisia merkityksiä hänen sanomisillaan on myöhemmin rikosoikeudenkäynnissä.

Santaajan mukaan etenkin kuulusteltavan ikä ja kokemus vaikuttavat epäillyn johdattelualttiuteen. Niin sanottu ”vanha tekijä” ei lähde siihen niin helposti mukaan kuin nuorempi ja kokemattomampi henkilö.

Gummeruksen mielestä johdattelulle altistaa erityisesti epäillyn pelko kiinnijäämisestä. Gummeruksen mukaan epäillyt usein toivovatkin sitä, että kuulustelija johdattelisi heitä kertomalla mitä poliisi tapauksesta tietää, jotta he saisivat itse tietoa.

Onko johdattelu koskaan hyväksyttävää?

Gummerus korosti haastattelussaan, että kuulustelijan johdattelu ei aina ole negatiivinen asia vaan sillä voi olla myös positiivisia puolia. Gummerus käytti tästä termiä ”positiivinen johdattelu”. Johdattelulla voidaan Gummeruksen mukaan kannustaa epäiltyä kertomaan omasta roolistaan rikostapauksessa. Tällä kuulustelija haluaa korostaa kuulusteltavalle sitä, että poliisi tietää, ettei kuulusteltava ole jutussa kovin merkittävässä roolissa. Tämän kautta epäillylle voi tulla luottavaisempi olo, jolloin hänen on helpompi kertoa oma osuutensa asiasta. Gummeruksen mielestä tämänkaltainen epäillyn johdatteleminen on hyväksyttävää, jos se on täysin vilpitöntä:

”Mutta se, että jos poliisin -- oikeesti vilpitön tarkoitus on sille ihmiselle. Se niiku itte -- sanoo et näihä se on. Et ne sanoo sille kaverille et: ”Hei Ossi, me tiedetään, että sä oot tässä jutussa iha sivujuonessa. Sä oot tässä muutamman gramman käyny viemässä sitä huumausainetta, mutta -- kilo oli siellä mökissä. Et kyllä sun on ehkä hyvä kertoo sun oma roolis, jotta sää saat siitä muutamasta grammasta tuomion etkä siitä koko kasasta.” (Gummerus)

Potila taas näkee, että epäillyn johdattelu ei lähtökohtaisesti ole hyväksyttävää. Pääsääntönä tulee hänen mukaansa olla se, että kertomusta ei saada epäillyltä johdattelemalla. Potilan mukaan tarkentavien kysymysten esittäminen on sallittua. Potila toteaa, että tarkentavat ja suljetut kysymykset voivat usein olla joissain määrin johdattelevia, mutta silti sallittuja.

Santaojan mukaan epäillyn johdattelu ei ole missään tilanteessa hyväksyttävää.

Johdatteleeko poliisi Suomessa?

Niin Gummerus kuin Potila näkevät, että poliisimiehet käyttävät johdattelevia kuulustelutapoja Suomessa. Santaojan mukaan johdattelua ilmenee aina silloin tällöin. Santaoja kuitenkin katsoo, että johdattelu on yleensä tahatonta. Tahatonta johdattelu on esimerkiksi silloin, kun kuulustelija ei mieltä riittävän tarkoin sitä, miten hän kysymyksensä asettelee. Santaoja uskoo, että johdattelua ilmenee enemmän vaativammissa ja pitkäkestoisissa rikosjutuissa.

7.3.2 Rikoksesta epäillyn esitutkintakertomuksen merkitys esitutkinnan jälkeen

Esitutkintakertomuksen merkitys

Gummeruksen ja Potilan mielestä epäillyn kuulusteluissa antamalla kertomuksella on ensiarvoisen tärkeä merkitys syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta. Potila nostaa esille sen, että jos vastajaa ei halua tulla kuulluksi tuomioistuinkäsittelyssä niin muuta ei sitten olekaan kuin esitutkinnassa annettu kertomus. Gummeruksen ja Potilan mukaan silloin, kun esitutkintakertomus eroaa tuomioistuinkäsittelyssä kerrotusta, niin asia nostetaan esille ja siihen vedotaan.

Santaoja taas näkee, että esitutkintakertomuksella ei ole niin suuri merkitys, etenkin vakavien rikosten osalta:

”Poliisin tuottama esitutkintapöytäkirja kuulusteluineenhan on pelkästään syyttäjän työkappale. Mitä vaativampi juttu, sitä vähemmän epäillyn kuulusteluilla on merkitystä...varsinkin ns. myönnettyillä kuulusteluilla. Epäillyn kertomuksilla voidaan suunnata muuta tutkintaa, saada mahdollisesti muita todisteita tutkintaan. Epäillyn kuulustelu on yksi näyttö muun näytön ohella. Mitä vaativampi on juttu, sitä vähempi merkitys sillä on.” (Santaoja)

Johdattelun vaikutukset syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn

Potila korostaa, että syyttäjä tekee syyteharkinnan kaiken olemassa olevan esitutkintamateriaalin perusteella. Vaikka esitutkintakertomus ja siihen kirjattu vaikuttaakin, niin syyteharkinnassa vaikuttaa myös moni muukin asia. Potila nosti esille sen, että kuulustelijoiden käyttämä johdattelu ei aina ole havaittavissa kirjatussa kuulustelukertomuksessa ja saattaa olla, että johdattelu ei välity koskaan kuulustelutilanteen ulkopuolelle.

Potilan mukaan kuulustelukertomuksien kirjaamisessa on joskus sitä ongelmaa, että kuulustelija ei kirjaa kysymyksiään paperille. Kuulustelija saattaa siis kirjata koko kertomuksen siten, niin kuin kuulusteltava olisi itse yksin tuottanut tekstin, vaikka näin ei todellisuudessa ole ollut. Kyseisellä kirjaustavalla mahdolliset johdattelevat kysymykset ja muut seikat eivät välity syyttäjälle ja tuomioistuimelle:

”Ja sehän siellä -- onkin ehkä joskus ongelma et kun kuulustelija ei pistä kysymyksiä näkyviin vaan kirjottaa vaikka lopuksi vaan sen tarinan. Niin eihän se kerro syyttäjälle tai kellekkään muullekkaan yhtään mitään, jotka ei paikalla oo ollu et miten se kertomus on saatu, miten siihen on päädytty. Ja silloin se johdattelukaan ei mitenkään ilmene siitä tarinasta. Ja sitten niin ne väitteet et ois johdateltu nii tulee syyttäjälle vasta salissa. Kun ehkä avustajat sitten sanoo, että vastaajan mukaan tässä tilanteessa, ei tää oo hänen omalla kertomuksella tuotettua juttua, tai mitä ne väitteet nyt sit onkaan. Eli, kun ei käytetä kysymys-vastaus- tekniikkaa -- niissä kuulusteluissa niin silloin niitä ei voi ees arvioida. Kun se on --, eihän sillä sillo oo välttämättä mitään vaikutuksia syyteharkinnassa sillä johdattelulla, jos se ei ees ilmene siitä.”

Gummeruksen mukaan, jos kuulustelijan esittämä kysymys, joka on kirjattu kuulustelukertomukseen, on ollut siinä määrin johdatteleva, että siihen ei ole voinut

neutraalia vastausta antaa niin se jätetään tuomioistuimessa täysin huomiotta. Hän kuitenkin lisäsi, että tällaisia tilanteita ei enää nykypäivänä juurikaan tule vastaan.

Johdattelemalla saadun esitutkintakertomuksen näyttöarvo syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä

Gummeruksen mukaan kuulustelussa käytetyllä johdattelulla on kaksijakoinen merkitys, kun tarkastellaan esitutkintakertomuksen näyttöarvoa myöhemmin rikosprosessissa:

”Sanotaan näin, että se riippuu niin, minkälaista se johdattelu on ollu. -- se voi olla, että sillä ei oo mitää negatiivista vaikutusta, jos se johdattelu on ollu sellasta et se ei oo siihen lopputulokseen kuitenkaan kauheesti vaikuttanu. Mutta pahimmillaan se voi olla sellanen, että se jätetään se koko kuulustelukertomus huomioimatta. Muistan nyt tän Romanoff - Aarnion huumejutussa, niin sanottu Vantaan nainen, jolle tehtiin niin sanottu Irish coffee kuulustelu. Jokuhan voi sanoa et se on johdattelua tarjota sille pari Irish coffeeta ja ruveta kyselee. Se todettiin nyt sit hovioikeudessa hyödyntämiskieltoon se lausunto.” (Gummerus)

Potilan mukaan kuulustelijan kuulustelussa käyttämän johdattelun ilmeneminen lähtökohtaisesti heikentää kertomuksen näyttöarvoa. Potila mainitsee, että jutut arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Vaikka epäillyn kertomuksen näyttöarvo heikentyisikin ilmenneen johdattelun vuoksi, voidaan epäilty silti tuomita tapauksesta, jos muu näyttö puhuu epäillyn syyllisyyden puolesta.

Santaoja toteaa, että johdattelulla saadun kertomuksen näyttöarvo on olematon. Santaojakin muistuttaa, että tuomioistuin harkitsee asiat aina tapauskohtaisesti.

7.3.3. Esimerkkitapaukset

Gummerus kertoo esimerkkitapauksesta, jossa poliisit olivat välittäneet tietoa hänen kauttaan hänen päämiehelle. Poliisimies oli kertonut Gummerukselle, että Gummeruksen päämiehen kanssa epäilty oli puhunut päämiehelle tietynlaisen roolin epäiltyyn rikokseen. Gummerus oli välittänyt tämän tiedon päämiehelleen. Gummerus oli kertoessaan korostanut, että ei poliisit voi tällaista suoraan valehdella, joten varmaan se totta on. Tämä vaikutti Gummeruksen päämieheen siten, että seuraavassa kuulustelussa hän myönsi osuutensa rikokseen.

Myöhemmin kuitenkin ilmeni, että kanssaepäillyn kertomusta Gummeruksen päämiehestä ei ole missään. Kertomusta ei siis ollut kirjattu viralliseen asiakirjaan, kuten kuulustelupöytäkirjaan, vaan keskustelu oli ilmeisesti käyty ”epävirallisesti” joko kuulustelun aikana tai sen ulkopuolella. Gummerus korosti, että tässä tapauksessa poliisit päätyivät kuitenkin oikeaan lopputulokseen eli hänen päämiehensä saama tuomio oli varmasti perusteltu. Gummeruksen mukaan tämänkaltaisen johdattelun vaarana on se, että joidenkin henkilöiden roolit korostuvat ja jotkut pääsevät liian vähällä.

Potila ei osannut kertoa yksittäisestä tapauksesta. Hän kertoi kuitenkin tapahtumista, joita voi nousta esille kärjäsalissa. Esimerkkeinä hän antoi muun muassa tilanteita, joissa vastaajan puolustaja on vedonnut oikeudessa siihen, että avustaja ei ollut paikalla esitutkintakuulustelujen aikana. Tai sitten puolustaja voi vedota siihen, että jokin kuulustelussa kirjattu asia ei ole suoraan hänen päämiehensä suusta. Puolustaja saattaa ottaa kantaa kuulustelijan kirjaustapaan, kirjattuun ilmaisuun tai siihen, että jokin kysymys on ollut johdatteleva, minkä takia annettu kertomus ei ole päämiehen itse tuottamaa ajatusta.

7.3.4. Keinot johdattelun havaitsemiseksi ja ehkäisemiseksi

Lainsäädännölliset ja muut keinot johdattelun estämiseksi

Gummerus nosti ensimmäisenä asiana esiin kaikkien esitutkintakuulustelujen videoinnin, joka on Gummeruksen mukaan ainoa tapa vähentää ja estää kuulusteluissa tapahtuvaa johdattelua. Gummerus kuitenkin on henkilökohtaisesti kaikkien kuulustelujen videointia vastaan. Hänen mukaansa tämä saattaisi johtaa siihen, että johdattelu siirtyisi vielä enemmän ennen kuulusteluja tapahtuvaksi.

Toisena seikkana johdattelun estämiseksi Gummerus nosti esille sen, että poliisivankilat siirtyisivät vankeinhoitolaitoksen alaisuuteen. Tällöin poliisivankilat eivät olisi poliisin tiloissa vaan toisen viranomaisen valvonnan alla. Gummeruksen mukaan tällä estettäisiin ennen kuulusteluja ja kuulustelujen välissä tapahtuvaa johdattelua, koska rikostutkijan tapaamiset rikoksesta epäiltyjen kanssa kirjattaisiin ylös ja niitä valvottaisiin.

Kun Potilalta kysyttiin keinoja johdattelun estämiseksi, hän nosti ensimmäisenä esille esitutkintalain säännökset, kuten säännökset liittyen kuulusteltavien kohteluun. Esimerkkinä hän mainitsi säännöksen, jonka mukaan kovin päihtynyttä henkilöä ei saa kuulustella. Päihtyneenä kuulusteltava saattaa olla alttiimpi johdattelulle. Muita Potilan esille nostamia

keinoja oli esimerkiksi se, että kuulusteltava ymmärtää hänelle lain nojalla säädetyt oikeudet, kuten mahdollisuuden avustajaan. Poliisin saamalla koulutuksella on myös tärkeä merkitys ja Potilan mielestä nykyisessä poliisin koulutuksessa tulisi keskittyä vielä enemmän kuulustelutaidon opettamiseen.

Santaoja nosti esille asioita, kuten poliisin koulutuksen, esimiesten vastuun ja esitutkintayhteistyön:

”Poliisin koulutuksessa ja erikoiskurssilla (kuulusteluopinkurssi) tuodaan mielestäni riittävän hyvin näistä asioita esille. Myös esimiesten pitää huolehtia, että johdattelua ei pääse tapahtumaan. Lisäksi hyvällä poliisisyöttäjä yhteistyöllä tätä voidaan estää. Vaativissa jutuissahan syyttäjä on jo yleensä haettu ja on alusta asti tutkinnassa mukana.” (Santaoja)

Potilan mukaan johdattelun konkreettiseen havaitsemiseen, ehkäisemiseen ja estämiseen keinona on esitutkintakuulustelujen videointi. Potila on sen kannalla, että kaikki poliisin tekemät kuulustelut videoitaisiin.

Toisena seikkana Potila nosti esille jo aiemmin mainitun kuulustelijan esittämien kysymysten kirjaamisen paperille. Potilan mukaan syyttäjät ovat ainakin osittain suositelleet, että poliisin lähtökohtaisena kuulustelutaktiikkana olisi kysymys-vastausmenetelmä, jossa kuulustelija kirjaisi paperille jokaisen esittämänsä kysymyksen. Kertomus siis alkaisi vapaalla kerronnalla, jonka jälkeen siirryttäisiin tarkentaviin kysymyksiin. Potilan mukaan nykyään on yleistä, että kertomuksista tehdään ”möhkäleitä”, joissa ei ole esillä muuta kuin epäillyn kertomus eikä ollenkaan kuulustelijan esittämiä kysymyksiä.

Viimeisenä asiana Potila mainitsi kuulustelupöytäkirjojen laadun tarkistamisen. Ryhmänjohtajien ja tutkinnanjohtajien tulisi nykyistä paremmin keskittyä siihen, että he tarkastavat esitutkintapöytäkirjojen laadun ennen kuin lähettävät ne eteenpäin syyttäjälle. Tällä hetkellä tarkistamisissa on Potilan mukaan puutteita ja syyttäjille menee liian paljon puutteellisia pöytäkirjoja.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimustuloksien perusteella voidaan todeta, että johdattelulla on merkitystä rikoksesta epäillyn kuulusteluissa. Ensinnäkin johdattelun tiedostaminen tulisi ohjata kuulustelijaa siten, että hän pyrkisi huomioimaan sen ja lähtökohtaisesti myös välttämään johdattelun käyttöä. Mielestäni tämä on yksi tärkeimmistä tavoista konkreettisesti estää johdattelun käyttöä.

Epäillyn kuulustelun luonteen vuoksi tarkentavien, suljettujen ja siten myös enemmän johdattelevien kysymysten esittäminen on usein tarpeellista rikoksen selvittämiseksi¹⁵⁶. Rikoksesta epäillyn kertomus täytyisi saada kuitenkin ensisijaisesti vapaan kerronnan avulla. Haastateltavien mielestä nimenomaan kysymysten asettelulla on olennainen merkitys, kun puhutaan johdattelusta. Olen samaa mieltä ja mielestäni kysymykset, suljetutkin sellaiset, tulee asetella siten, että ne eivät sisällä kuulustelijan omia oletuksia siitä, miten asiat ovat. Jos kuulustelija asettelee kysymyksensä sellaiseen muotoon, että hän odottaa siltä jo valmiiksi tietynlaista vastausta, niin se on mielestäni jo lähtökohtana väärin.

Potila mainitsi haastattelussaan, että poliisin peruskoulutukseen tulisi lisätä kuulusteluun liittyvää opetusta. Opetuksen lisääminen on mielestäni omiaan ehkäisemään johdattelun käyttöä kuulusteluissa, koska opetuksessa oletettavasti keskitytään myös johdattelun merkitykseen. Poliisin peruskoulutuksen käyneenä voinkin sanoa, että epäasialliset kuulustelumenetelmät ja johdattelu huomioidaan kuulusteluopin opetuksessa.

Kuulustelijan käyttämä johdattelu saattaa vaikuttaa rikoksesta epäiltyyn ja hänen kuulustelussa antamiin lausumiin. Etenkin niin kutsutut johdattelulle alttiit henkilöt voivat painostuksen ja johdattelun myötä antaa jopa väärän kertomuksen tai väärän tunnustuksen.

Väärä kertomus tai väärä tunnustus voi mielestäni vaikuttaa myöhemmin rikosoikeudenkäynnissä ainakin kahdella tavalla. Ensimmäinen vaihtoehto voi olla se, että käytetty johdattelu ei ilmene missään eikä epäilty osaa siihen oikeudessa vedota, joten hän tavallaan hyväksyy annetun väärän kertomuksen tai jopa väärän tunnustuksen ja sen seuraukset. Toisena epäilty voi vedota johdatteluun tai siihen, että esitutkintakertomus on saatu käyttämällä epäasiallisia kuulustelumenetelmiä, vasta oikeudessa esimerkiksi puolustajansa kautta. Jos näin tapahtuu, johdattelun toteen näyttäminen voi olla haastavaa,

---

¹⁵⁶ Ellonen ym. 1996, s. 43

etenkin jos sitä ei näy kuulustelukertomuksessa eikä avustaja ole ollut paikalla esitutkintakuulustelussa.

Haastatteluista saamieni vastausten myötä olen kuitenkin sitä mieltä, että käytännössä konkreettisesti väärän kertomuksen tai tunnustuksen saaminen johdattelemalla epäiltyä on harvinaista Suomessa. Haastatteluissaan Potila ja Gummerus kertoivat, että väärän kertomuksen tai tunnustuksen mahdollisuus on olemassa, kun epäiltyä johdatellaan. Se ei ole kuitenkaan ensimmäinen asia, joka tulee mieleen, kun ajatellaan johdattelun merkitystä ja sen vaikutuksia. Santaoja näki, että epäillyn antama epätodenmukainen kertomus on harvinaista ja näin ollen hän ei pidä sitä johdattelun näkökulmasta kovinkaan merkityksellisenä seurauksena. Mielestäni johdattelun merkitys liittyy etenkin kuulustelujen asianmukaiseen toimittamiseen ja siihen, että epäillyn kertomusta ei saada käyttämällä johdattelevia eli epäasiallisia ja kiellettyä kuulustelumenetelmiä. Johdattelun kautta saatu kertomus voi olla aivan yhtä paikkansapitävä kuin asianmukaisilla kuulustelukeinoilla saatu kertomus.

Toisaalta taas, kuten Potila ja Santaoja haastatteluissaan mainitsivat, kuulusteltavan iällä ja kokemuksella rikosprosessista on myös suuri merkitys. Kokematon kuulusteltava on helpommin johdateltavissa ja näin ollen myös herkempi antamaan jopa väärän kertomuksen tai väärän tunnustuksen. Tässäkin asiassa kuulustelijan omalla koulutuksella ja ammattitaidolla on mielestäni olennainen merkitys. Jos kuulustelija itse tiedostaa nämä seikat omassa toiminnassaan, niin hän oletettavasti osaa havaita sen millä tavalla esimerkiksi mahdolliset johdattelevasti asetellut kysymykset vaikuttavat kuulusteltavaan.

Kuulustelijan tulee kiinnittää erityistä huomiota kuulustelukertomuksen kirjaamiseen. Kuulustelijan tulee kirjata asiat niin kuin kuulusteltava on ne kertonut eikä mitään olennaista saa jättää pois. Kuulustelukertomuksen tulee vastata mahdollisimman hyvin kuulusteltavan kertomaa¹⁵⁷. Johdattelun havaitsemisen kannalta erityisen tärkeää on, että kuulustelija kirjaa esittämänsä kysymykset niin kuin hän on ne kysynyt. Muutoin johdattelun havaitseminen on haasteellista. Kuulustelukertomuksen asianmukainen kirjaaminen on mielestäni tärkeää, koska sillä voidaan estää oikeudenkäynnissä tulevia väitteitä, kuten vetoamuksia esimerkiksi kysymysten johdattelevuuteen tai siihen, että kuulusteluun kirjattu epäillyn kertoma ei vastaisi todellisuudessa kerrottua.

---

¹⁵⁷ Ellonen ym. 1996, s. 209

Kaarle Gummeruksen haastattelussa nousi esille yksi seikka, josta ei juurikaan ole mainintaa oikeuskirjallisuudessa tai muissa aihepiiriin liittyvissä tutkimuksissa. Kuulusteluiden ulkopuolella käydyillä rikostutkijan ja rikoksesta epäillyn välisillä keskusteluilla vaikuttaa olevan ainakin välillistä vaikutusta rikoksesta epäillyn kuulusteluihin ja siihen mitä epäilty kuulustelussa kertoo. Gummeruksen mukaan johdattelua tapahtuu kuulustelujen ulkopuolellakin, mikä on ainakin omiaan tekemään siitä vielä vaarallisempaa, koska kuulustelujen ulkopuolisia keskusteluja ei todennäköisesti dokumentoida mihinkään.

Gummerus tarkastelee asiaa asianajajan näkökulmasta, joten hänen näkemys asiasta on ainakin lähtökohtaisesti negatiivinen. Mielestäni on kuitenkin kiistanalaista, voidaanko tämänkaltaisia keskusteluja pitää johdatteluna vai liittyykö se enemmänkin Potilan sanoin kuulustelijan ja kuulusteltavan välisen luottamussuhteen rakentamiseen. Uskon, että tällaisten keskusteluiden perimmäisenä tarkoituksena on selvittää, millainen ihminen kuulusteltava on, minkä myötä kuulustelija voi rakentaa omaa taktiikkaa kuulustelua varten. Keskusteluilla luodaan myös kontaktia kuulusteltavaan, joka voi auttaa itse varsinaiseen kuulustelutilanteeseen. Näin ollen en henkilökohtaisesti koe, että keskusteluilla olisi johdatteleva ja negatiivinen tarkoitusperä vaan ne ovat osa poliisin kuulustelustrategiaa. Täytyy kuitenkin muistaa, että tähänkin asiaan vaikuttaa kuulustelijan omat tarkoitusperät. Jos keskustelujen tarkoituksena on johdatella epäiltyä, niin siihen kuulustelija varmasti pyrkiikin.

Potila kertoi haastattelussaan, että epäillyn kuulustelussa käytetyn johdattelun ilmeneminen lähtökohtaisesti heikentää esitutkintakertomuksen näyttöarvoa oikeudenkäynnissä. Gummeruksenkin mukaan johdattelemalla saatu kertomus voi pahimmillaan johtaa koko esitutkintakertomuksen hylkäämiseen oikeudessa. Asiat arvioidaan kuitenkin aina tapauskohtaisesti, joten selkeää vastausta sille, mitä vaikutuksia johdattelemalla saadulla kertomuksella oikeudenkäyntiin nähden on, ei voida antaa. Voidaan kuitenkin todeta, että ilmenneellä johdattelulla on vähintäänkin esitutkintakertomusta heikentävä vaikutus oikeudenkäynnissä.

Esitin opinnäytetyössäni erilaisia keinoja havaita ja estää johdattelun käyttöä. Tärkeimpänä keinona johdattelun konkreettiseen havaitsemiseen voidaan mielestäni pitää kuulustelutilanteen tallentamista ääni- ja kuvatallenteelle. Se on mielestäni ainoa tapa tarkastella, onko kuulustelija käyttänyt kuulustelutilanteessa johdattelevia kuulustelumenetelmiä vai ei. Videomateriaalin perusteella voidaan nähdä mitä kysymyksiä kuulusteltavalle on esitetty ja miten. Sen avulla voidaan arvioida myös kuulustelutilannetta

kokonaisuutena, kuten kuulustelijan ja kuulusteltavan välistä vuorovaikutusta, käytettyjä eleitä ja muuta sanatonta viestintää. Videoinnilla on myös ennalta-estävä vaikutus johdattelun kannalta, koska tällöin kuulustelija yleensä kiinnittää erityistä huomiota kuulustelun asianmukaiseen hoitamiseen.

”Tavallisten” aikuisten rikoksesta epäiltyjen kuulustelujen videoiminen on vähäistä. Kuulustelujen videoiminen on kuitenkin lisääntynyt vuosi vuodelta ja vakavien rikosten osalta epäiltyjen kuulustelujen videoiminen on yleisempää.¹⁵⁸ Pidän rikoksesta epäiltyjen kuulustelujen videointia tehokkaana tapana torjua ja havaita kuulustelussa tapahtuvaa johdattelua. Mielestäni kuulustelujen videointi voisi olla ainakin vakavien rikosten osalta pakollista.

Kokonaisuudessa sain mielestäni suhteellisen hyvin vastattua opinnäytetyölleni asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Ensimmäinen tutkimuskysymys liittyi johdatteluun yleisesti ja sen eri ilmenemismuotoihin, joita käsittelen neljännessä luvussa. Toisella tutkimuskysymykselle haettiin vastauksia johdattelun vaikutuksiin esitutkinnan jälkeisessä rikosprosessissa. Käsittelen viidennessä luvussa epäillyn esitutkintakertomuksen merkitystä rikosprosessissa. Jos esitutkintakertomus on saatu johdattelemalla, niin sen vaikutukset luonnollisesti välittyvät myös syyteharkintaan ja oikeudenkäyntiin. Kolmas ja viimeinen tutkimuskysymys koski johdattelun havaitsemista ja sen ehkäisemistä. Näitä asioita käsittelin luvussa kuusi. Jokaisen tutkimuskysymyksen osalta vastauksia löytyy myös tekemistäni haastatteluista. Haastattelujen tuloksia analysoin luvussa seitsemän.

Haastattelin kolme erilaisen ammatillisen taustan omaavaa henkilöä, joilta sain kaikilta hieman erilaisia näkemyksiä aihepiiriin liittyen. Mielestäni haastattelujeni tulokset myötäilevät kirjallisuuskatsauksessa mainittujen asioiden kanssa. Haastatteluilla ei siis sinänsä saanut kovin paljon uutta tietoa, mutta ne olivat erinomainen tapa tarkastella sitä, miten kuulusteluiden kanssa kosketuksissa olleet asiantuntijat näkevät sen, millainen vaikutus johdattelulla on epäillyn kuulusteluissa. Näin ollen koen, että haastattelut tukevat opinnäytetyöni ja ovat täten tärkeä osa työni kokonaisuutta.

Kiistanalaiseksi jää mielestäni se, kuinka konkreettinen asia johdattelu suomalaisen poliisin rikoksesta epäillyn kuulustelussa todellisuudessa on. Haastateltavani kaikki totesivat, että Suomessa tapahtuu rikoksesta epäillyn johdattelua. Epäselväksi jää kuitenkin se, missä määrin ja millä tavoin johdattelua konkreettisesti tapahtuu. Uskonkin, että johdattelu jää

---

¹⁵⁸ Karma 2014, s. 60

usein piiloon eikä sitä pystytä jälkeenpäin todentamaan mistään. Mielestäni asian selvittäminen on ongelmallista ja käytännössä se lienee mahdollista vain siten, että kuulustelujen videoiminen tulisi pakolliseksi ja koskemaan kaikkia rikoksesta epäillyn kuulusteluja. Tällöin kuulusteluja voitaisiin analysoida olemassa olevien videomateriaalien perusteella.

Opinnäytetyön tekoprosessin aikana haasteeksi nousi se, miten ja missä määrin käsittelen olemassa olevaa teoriatietoa ja miten hyödynnän sitä omassa työssäni. Aihepiiriin liittyvää teoriatietoa on olemassa kohtuullisen paljon. Ongelmana oli, että teoriatieto on pienissä osissa useissa eri teoksissa. Onnekseni Riina Karman pro gradu oli erinomainen apu löytää aihepiiriä koskevia lähteitä.

Laadullinen tutkimus tutkimusmenetelmänä sopii mielestäni tämänkaltaiseen tutkimukseen. AMK- opinnäytetyön laajuuteen nähden haastatteluiden suorittaminen oli mielestäni perusteltu valinta empiirisen materiaalin hankintaan. Enemmän konkreettisia ja havaintoihin perustuvia tuloksia olisi mahdollisesti saanut esimerkiksi observoinnin tai kuulusteluiden muunlaisen arvioinnin kautta, mutta tällöin opinnäytetyöstäni olisi epäilemättä tullut liian laaja.

Tutkimuksen luotettavuuden arviointia voidaan tehdä niin kirjallisuuskatsauksessa olevaan teoreettiseen viitekehykseen kuin kerättyyn haastatteluaineistoon. Olen pyrkinyt tekstissäni tuomaan mahdollisimman selkeästi esille sen lähteet. Olen käyttänyt tunnettuja ja luotettavana pidettyjä oikeuskirjallisuuden teoksia. Haastattelumateriaalit sisältävät haastateltavien omia näkemyksiä ja mielipiteitä tutkittavasta aiheesta, eli ne eivät ole niinkään tilastollisia faktoja vaan ne tarkastelevat haastateltavien kokemuksia aihepiiristä. Omat kannanotot tutkimaani aiheeseen liittyen olen tehnyt teoreettisessa viitekehyksessä esitettyjen asioiden ja haastatteluista saadun tiedon perusteella. Tutkimuksen pätevyyteen liittyen, en ole pyrkinyt esittämään tutkimustuloksiani suorina faktoina vaan ne ovat enemmänkin tutkimustuloksiin perustuvia pohdintoja aiheesta.

Mielestäni aihepiiri on mielenkiintoinen ja jatkotutkimuksen kannalta otollista maaperää. Esimerkiksi observoimalla oikeita kuulustelutilanteita tai arvioimalla tallennettuja rikoksesta epäillyn kuulusteluja voitaisiin saada parempaa kuvaa siitä, kuinka yleistä johdattelu oikeasti on. Niiden avulla voitaisiin saada myös ajankohtaisempaa tietoa siitä, millä tavoin kuulusteluja todellisuudessa hoidetaan Suomessa ja mitä kehityskohteita kuulusteluiden suorittamisessa on.

LÄHTEET

Kirjallisuus ja artikkelit

Ellonen, Erkki & Karstinen, Eija & Nykänen, Veli-Eino 1996: Kuulustelutaktiikka. Sisäasiainministeriö, poliisiosasto. Poliisin oppikirjasarja. Helsinki.

Fredman, Markku 2013: Rikosasianajajan käsikirja. Talentum. Helsinki.

Haapasalo, Jaana & Kiesiläinen, Kari & Niemi-Kiesiläinen Johanna 2000: Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.

Halijski, Juha 2004: Vastaajan tunnustus rikosprosessissa. Defensor Legis n:o 5/2004, s. 791-817. Luettavissa: https://www-edilex-fi.polamk.idm.oclc.org/defensor_legis/2343.pdf

Helminen, Klaus & Fredman, Markku & Kanerva, Janne & Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko 2012: Esitutkinta ja pakkokeinot. Talentum. Helsinki.

Helminen, Klaus 2007: Rikosprosessioikeutta poliisiopiskelijoille. Poliisiammattikorkeakoulun julkaisuja: Oppikirjat 7. Edita Prima. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki.

Gudjonsson, Gisli H. 2003: The Psychology of Interrogations And Confessions. John Wiley. Chichester.

Jokela, Antti 2008: Rikosprosessi. 4. uud. painos. Talentum. Helsinki.

Karstinen, Eija 1998: Keskustelusta pöytäkirjaksi. Kuulustelijoiden ja rikoksesta epäiltyjen viestintä poliisikuulusteluissa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 2/1998. Edita. Helsinki.

Lahti, Matti 2006: Syytetyn tunnustus todistelukeinona. Teoksessa Lappalainen, Juha & Ojala, Timo 2006 (toim.): Kirjoituksia todistusoikeudesta. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsinki, s. 99-116. Luettavissa: https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/kirjoituksiatodistusoikeudesta2006/ir93u uwQx/10_Syytetyn_tunnustus_todistelukeinona_Matti_Lahti.pdf

Pölönen, Pasi 2003: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N: o 236. Helsinki.

Rantaeskola, Satu (toim.) & Halme, Kimmo & Korttesalmi, Leo & Lönnroth, Kalle & Parviainen, Johanna & Saukoniemi, Teemu & Springare, Sanna 2014: Esitutkintalaki – kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2009: Menetelmäopetuksen tietovaranto: KvaliMOTV. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja. Luettavissa: www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/motv_pdf/KvaliMOTV.pdf

Santtila, Pekka & Hartwig, Maria: Epäiltyjen kuulustelu ja väärät tunnustukset. Teoksessa Santtila, Pekka & Weizmann-Henelius, Ghitta 2008 (toim.): Oikeuspsykologia. Edita. Helsinki, s. 213-229.

Tapanila, Antti 2004: Epäillyn puolustus esitutkinnassa. Defensor Legis n:o 1/2004, s. 12-34. Luettavissa: https://www-edilex-fi.polamk.idm.oclc.org/defensor_legis/1215.pdf

Tolvanen, Matti & Kukkonen, Reima 2011: Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Talentum. Helsinki.

Virallislähteet

HE 14/1985 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 222/2010 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

Tutkimukset

Karma, Riina 2014: Esitutkinnassa käytetty johdattelu – Merkitys, ilmenemismuodot sekä keinot sen käytön estämiseksi ja havaitsemiseksi. Pro gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki. Luettavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/135476/Pro%20gradu%20tutkielma_Riina%20Karma_toukokuu%202014.pdf

Paakkonen, Peppi 2017: Tunnustuksen merkitys rikosprosessissa. Poliisi AMK-opinnäytetyö. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/129639/ON_Paakkonen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

LIITE

Liite 1. Puolistrukturoidun teemahaastattelun haastattelurunko

1. Haastateltavan koulutuksellinen ja ammatillinen tausta, sekä suhde haastattelun aihepiiriin
  - a. Millainen koulutuksellinen ja ammatillinen tausta sinulla on?
  - b. Kuinka tietoinen olet poliisin tämän hetkisistä kuulustelumenetelmistä?
  - c. Missä määrin ja millä tavoin olet tutustunut poliisin tekemiin rikoksesta epäiltyjen kuulusteluihin ja kuulustelukertomuksiin?

2. Rikoksesta epäillyn poliisikuulustelu ja siinä käytetty johdattelu
  - a. Millä tavoin sinun mielestäsi kuulustelija voi johdatella epäiltyä kuulustelussa?
  - b. Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että kuulustelija johdattelisi epäiltyä kuulustelussa?
  - c. Onko kuulustelijan tekemä johdattelu aina tiedostettua toimintaa, vai voiko sitä tehdä tiedostamatta?
  - d. Mitkä asiat vaikuttavat siihen, että epäilty altistuu johdateltavaksi?
  - e. Millaisissa tilanteissa näkisit, että epäillyn johdattelu kuulustelussa olisi hyväksyttävää?
  - f. Millaisia vaikutuksia kuulusteluissa onnistuneesti käytetyllä epäillyn johdattelulla on?
  - g. Käyttävätkö poliisimiehet mielestäsi johdattelevia kuulustelutapoja Suomessa?
    - i. Jos käyttävät niin, missä määrin, miten ja millaisissa tilanteissa johdattelu ilmenee?
  - h. Muita huomioon otettavia seikkoja teemaan liittyen?

3. Rikoksesta epäillyn antaman esitutkintakertomuksen merkitys esitutkinnan jälkeisessä rikosprosessissa
  - a. Kuinka tärkeänä pidät epäillyn antamaa esitutkintakertomusta esitutkinnan jälkeisen rikosprosessin (syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely) kannalta?

- b. Millaisia vaikutuksia rikoksesta epäillyn kuulustelussa johdattelun kautta saadulla kertomuksella on rikosasian syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyä ajatellen?
- c. Millainen näyttöarvo esitutkintakertomuksella on syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, mikäli todetaan, että kertomus on saatu johdattelemalla epäiltyä kuulustelussa?
- d. Muita huomioon otettavia seikkoja teemaan liittyen?

4. Esimerkkitapaus

- a. Jos sinulla on esittää haastattelun aiheeseen liittyvä esimerkkitapaus, niin sana on vapaa.

5. Keinot johdattelun havaitsemiseksi ja ehkäisemiseksi

- a. Millaisia lainsäädännöllisiä ja muita keinoja epäillyn kuulusteluissa käytetyn johdattelun estämiseksi on käytössä?
- b. Millä tavoin johdattelun käyttöä voitaisiin konkreettisesti havaita, ehkäistä ja estää?
- c. Muita huomioon otettavia seikkoja teemaan liittyen?